

ЧЕРНИГІВ

З архіву М. М. Коцюбинського. У вересні 1919 року, саме перед наступом денікінців на Чернігів, родина Коцюбинського передала до музею імені В. В. Тарновського його бібліотеку, кабінетні речі і весь архів (рукописи, чернетки, листування). Зараз це все більш-менш упорядковано, і дослідники мають можливість заглянути у лабораторію художника. Під час недавнього перебування в Чернігові мені довелося ознайомитись нашвидку з досить великим листуванням М. М. (цеб-то з листами до нього). Коли сказати, що серед листів маються листи Ів. Франка, Л. Українки, В. Гнатюка, О. Кобилянської, М. Горького, В. Винниченка, М. С. Грушевського, В. Самійленка і багатьох, багатьох ще, високий інтерес цього листування буде ясний.

Переглядаючи листи ще живих адресатів (листи впорядковано по окремих кореспондентах, але хронологічно не підібрано ще), до певної міри почуваш, ніби робиш нескромність, заглядаючи без дозволу в чуже листування. Але громадський і літературний інтерес листування остільки великий, що з цим почуттям рахуватись не доводиться; особисто що-до себе скажу, що, коли я заглядав в чуже листування, то кожний може заглянути і в моє, бо мається там за тричотирі роки і кілька десятків моїх листів...

В кожному разі, подаючи оттут кілька витягів з листування, зроблених наспіх, я не подаю зовсім таких витягів, оголошення яких було-б нетактовністю й нескромністю, а тим більш могло-б зробити кореспондентам Коцюбинського прикрість...

Перш за все кілька витягів, що свідчать про оцінку творів Коцюбинського товаришами-письменниками.

Найбільш загальну оцінку дає В. Винниченко, пишучи: «Дуже радий, що мої праці подобаються Едм. Вам, твори якого раз-у-раз розгоняли мій песимізм, що-до «інтелігентности» української літератури, а з часів мого перебування в кріпості були іноді джерелом просто «раювання», негативно оцінює Винниченко «Дебют». «Читав ваш «Дебют». Не вподобався мені. Чи почували себе гарно, як писали його? задумованості Вашої нема в ньому і м'якості». Л. М. Старицька-Черняхівська в листі від 16/II—1909 р. інше. «Прочитавши Intermezzo — сказав мені Павло Ігнатієвич (Житецький) — я убедився в том, что можно быть

и модернистом, но для этого надо иметь большой талант». В. Самійленко, дякуючи за «Поединок», 19/III—1903 р. пише: «Дуже мені сподобалось, написано зовсім по європейському, що я особливо ціную... В листах Самійленка вже по-за межами оцінок художніх творів—цікаві скарги на свою неплідність: «зараз не можу нічого послати ні в який збірник, що було готове, то послав до Вісника а зараз пишу прозу, яку не знаю, коли скінчу. Горе мені з моєю неплідністю. З усіх боків тягнуть мене, щоб до різних збірок що-небудь дати, а що я дам, коли ніщо не пишеться» (в тому-ж листі). Цікаве й признання Самійленка в листі від 12/V—1901 р.: «Уявіть собі: раніш я гадав, що не хочу писати по російському, а тепер бачу, що я не вмію, хоч би й хотів».

Дуже цікаві сповіщення Винниченка про його конфлікт з редакцією «Літ.-Наукового Вісника». Між иншим, пише: ...«можливо, що таким способом і зовсім випхають мене з укр. літератури, чого де-яким «допомогачам» рідної літератури дуже хочеться. Честь їм»... Другого разу, сповіщаючи, що пише по російськи, додає: «Зрадив Україні! Що зробиш? мусів» — і знов каже, що його «випихають», але додає: «коли випихають, то я й упиратись дуже не буду»... В цілому листування з цього приводу містить в собі гострі особисті напади, через що їх і обминаємо... час для повного освітлення цієї справи ще не прийшов, але де-який матеріал для нього мається...

Для закінчення витяг з рахунку контори «Літературно-наукового Вісника», що показує, якими в той час були літературні заробки першорядних письменників наших:

«Належить гонорару за оповідання:

1910 р. Fata morgana . 325 карб. — к.

1911 » Що записано

в книгу життя . 62 карб. 50 к.

— Сон 137 карб. 50 к.

1912 р. Тіні забутих

предків 286 карб. 45 к.

Цим поки що й обмежимося, бо й це красномовно свідчить про високий інтерес тих матеріалів, які зберігаються в архіві М. М. Коцюбинського. До речі додаю, що над вивченням і дослідом рукописів Коцюбинського вже працювали й зараз працюють у музеї кілька молодих дослідувачів... Праці — скарби непочаті...

Мих. Могилянський.

НА ЧЕРНИГІВЩИНІ

М. Батурин. Музей. В м. Батурині, Котопської округи, засновується музей імені основоположника раціонального па-

січництва, винаходця першого розкладного вулика, засновача першої в Європі школи пасічництва і творця наукової пасічниць-

кої літератури в Росії і на Україні—Петра Прокоповича, 150 років з часу народження і 75 років з часу смерті котрого минає в майбутньому році. При музею має бути бібліотека. В цілях забезпечення музею відповідним помешканням Батурицьке пасічницьке товариство імені Прокоповича вдалось з проханням до належних органів влади—віддати під музей історичну господу генеральн. судді Вас. Кочубея з парком при ній. По згоді з органами Наркомземсправ і політосвіти, на обліку котрої знаходиться, як історична пам'ятка, садиба Кочубея, клопотання Товариства нещодавно задовольнено, і садиба передана Тов-ву. В музеї мають бути зібрані: 1) речі, що належали Прокоповичові і його школі, 2) рукописи Прокоповича, 3) перші розкладні вулики з пасіки Прокоповича, 4) література про Прокоповича, 5) архівні матеріали що-до його життя й діяльності, 6) вулики різних систем в їхньому історичному розвитку, 7) пасічницьке приладдя, 8) література по пасічництву (книжки, журнали, газети, листівки, то-що).

Петро Прокопович народився, жив, працював і помер на Батурищині (6—7 в. від Батурина). Недалеко від Батурина знаходиться його могила (руїни склепу).

В цілях збільшення експонатів і матеріальних засобів музею Тов-во ім. Прокоповича звернулось з листом-закликом до пасічницьких, сільсько-господарських і кооперативних організацій—прийти на допомогу справі увіковічення пам'яті Прокоповича.

Вас. Різнич—ко.

М. Н. Басань. Стінна газета «Плуг». Літературний гурток ім. «Плуга» майже регулярно випускає при Ново-Басанському Сельбудинкові стінну газету, яка містить в собі передові статті на певні теми, міжнародний огляд, сільсько-господарські міркування, лікарські поради, хроніку, фейлетони, оповіданнячка, вірші і рецензії. Друкується вона на машинці для писання і до липня місяця вийшло її вже 7 чисел. Редагує колегія.

Пе.

НА ПОДІЛЛІ

ДІЯЛЬНІСТЬ Н.-Д. КАТЕДРИ ЗА ПЕРШЕ ПІВРІЧЧЯ 1924 РОКУ

(допис)

В році 1924 науково-дослідна катедра страчує дальше останки свого гуманістичного обличчя й, рахуючись з умовами життя, стає на реальний ґрунт, звертає увагу на актуальні питання, що їх диктує саме життя. Матеріалом для дослідів стають тепер не лише архіви, але й виробничі сили, якими багате Поділля, але які й досі майже не мали своїх дослідників. Катедра звертає увагу й на рослинний і на тваринний світ Поділля, на ті копальні, що криються в нетрях його, й води, сила яких може заступити працю людини, надавши виробництву нові форми.

Виходячи з такого погляду на завдання катедри, треба було змінити її структуру й видвинути на перший план ті ділянки, що в найближчому майбутньому зможуть дати конкретні користі державі.

Після реконструкції катедра складається з двох секцій: народного господарства та народної культури.

Перша секція досліджує та розробляє питання, що торкаються сільського землеволодіння й господарства, економічної районізації Поділля, розробки умов цукрової продукції, скотарства, торгу, транспорту і т. д., а також флору та фауну Поділля в зв'язку з приміненням її до сільського господарства, корисні копальні, наземні й підземні води, що їх можна користати для різних галузів господарства і т. д.

Секція народної культури поділяється на три підсекції: ідеологічних проявів, конструкційно організаційну та суспільно-економічну. Завданням їх є—дослідити літературні й мистецькі прояви, язик населення й школу та суспільно-економічне життя Поділля.

Праця ведеться співробітниками катедри індивідуально і колективно. Намічені теми по розробці окремих питань розібрані й опрацьовуються.

Катедра притягнула до себе аспірантуру, що під керівництвом дійсних членів катедри розробляє основні питання, а разом і підготовляється до наукової роботи.

Праця катедри дала досі, хоча й невеликі, але все-ж такі реальні наслідки. Крім праці, що проводиться співробітниками катедри в кам'янецьких ВУЗ-ах, Рад-установах та на громадській роботі, зачитано було ними на засіданнях катедри коло 20 доповідів і підготовлено до друку кілька праць.

Праця поодиноких членів катедри виявилася ось в чому:

Д. член П. Клименко, керівник катедри, працює над цехами на Поділлі і Походженням мійського ладу на Поділлі.

Д. член І. Любарський, керівник секції народної культури, зачитав такі доповіді: Подільські лінгвістичні етюди, Методи дослідження дієнапрямків в світлові сучасного українського язикознавства і Методологічні основи викладання дієнапрямків в умовах Поділля. Працює над степенуванням інтонації в індоєвропейських мовах взагалі та степенуванням інтонації в мовах Поділля зокрема. Виготовив до друку розвідки: до питання методології та методики українського язикознавства, матеріали до складання підручника українського мова для шкіл Поділля. Надрукував: короткий курс латинського мова для аспірантів, що починають спеціалізувати в науці язикознавства.

Д. член В. Геринович, керівник секції народного господарства, зачитав доповідь про морфологію сел Поділля. Працює над морфологією Поділля, особливо над питанням його обалчення і об'явлення. Друкує у Всевидаві кілька підручників по географії України і Союзу РСР. Готує до друку підручники на основі вимог сучасних методик і методології.

Д. член О. Красівський зачитав доповіді: Геологія та народне господарство і Марганово-рудні родовища на Поділлі. Приготовив до друку: Геологічні дослідження ольгопільського повіту, Гіпсометрична мапа Поділля, Геологічні дослідження Брацлавського повіту, Геологічний нарис Бесарабії і Геологічні дослідження в північній Бесарабії.

Н. Співр. Р. Заклинський досліджує професійні й революційні рухи на Поділлі, в наслідок чого зачитав доповідь «Профспілки текстильщиків в Дунаївцях під час старої економічної політики».

Н. Співр. О. Неселовський зачитав доповідь: Наукова діяльність В. І. Леніна і так звана Брацлавська монета по подільських документах 18 віку. Працює над Об'єм грошових знаків на Поділлі.

Н. Співр. М. Курневич продовжує збирати та оброблювати матеріали з історії Кам'янець-Подільського ІНО.

Н. Співр. Мельник О. зачитав доповідь: «Причини до методів визначування продуктивності паші». Перевів дослідження художньої в Голоскові та Цвіклівцях та виготовив до друку переклад підручника п. з. Основи годівлі.

Асп. Геємаєйстер зачитав доповідь: Гончар Вацуца та його майстерня.

Асп. В. Герасименко зачитав доповідь: Руданський в педагогічній оцінці. Працює над монографією Руданського, з якої виготовував до друку: Руданський в педагогічній оцінці.

Асп. Зборовець продовжує з'ясовувати мову Свідницького та починає опис говірки села Гавриловець.

Асп. Свідінський зачитав доповіді: Економічне становище селян Тарнорудського маєтку 1827—1860 років і Селянські аграрні рухи на Поділлі 1905—1906 років.

Асп. Харків описує мову села Голоскова і досліджує ритмо-мелодичні конструкції того-ж села.

Асп. Вікул М. досліджує одбитки революції в мовах Поділля і словник Коцюбинського.

Крім цього, співробітники катедри беруть активну участь в культосвітній громадській роботі, а саме, виступають з доповідями в Радянські й Революційні свята, на Педконференціях, читають лекції на різні науково-популярні теми в Кам'янці та його околицях, приймають участь окремим чином при кам'янецькому окрвиконкомі і т. д. Особливу активну діяльність у цьому відношенні розвинули: Заклинський, Неселовський, Любарський і Геринович.

Силами катедри виготовлено план консервації пам'ятників Кам'яниччини, розроблено план природничо-археологічної екскурсії до Бакоти і розробляються архіви.

За останній час в склад Катедри ввійшли: лектор ІНО Божко С. і лектор Робфаку при СГП Кіндрат, обидва члени КП(б)У.

Треба зазначити основний зворот в методах праці катедри, яка твердо стала на марксистський шлях, і велику працю дійсних членів катедри над аспірантурою.

В. О.

М. Ободівка. Мистецьке об'єднання «Березіль» заклало ще одну селянську майстерню в м. Ободівці.

Ця майстерня ставить собі завданням—збудувати дитячий театр. В роботі цієї майстерні цікаве те, що вся ініціатива щодо творчості передана до рук дітей. Зараз майстернею порушено питання про утво-

рення Лялькового театру. Ця думка викликала серед дітей велике зацікавлення. Одночасово керівником дитячої майстерні «Березіль» т. Суприном робляться заходи, щоб вплинути і на загальний хід театрального життя м. Ободівки, але з цього боку зустрічаються великі труднощі.

Р С Ф Р Р

МОСКВА

* «СіМ». «Москфільгарт» реорганізовано в «Спілку укр. пролетарських і селянських письменників в РСФСР під назвою «Село і Місто» або «СіМ». На чолі стоять: В. Гадзинський, Г. Коляда, Ів. Дорожній, К. Онищенко, К. Буровий. Працю провадить «СіМ» серед українських колоній в РСФСР. Філії «СіМ'у» є на Кубані, в Москві і мають бути в Ленінграді, Самарщині і в Сибіру. «СіМ» працює в контакті з «Плугом» і «Гартом». Главлітом затверджено також видавництво «СіМ'у».

* Підготовка журналістів. Державний Інститут Журналістів переходить під керування до Головополітосвіти і в зми-

слі постачання та вкомплектовання слухачами прирівнюється до Комуниверситету.

* Книжкова виставка. Центральна Книжкова Палата улаштовує відчитну виставку книжкової продукції за 1923 рік, в якій приймуть участь всі видавництва РСФРР. Виставка буде улаштована в Історичному Музею.

* Одержання книжок із-за кордону. В недалекому часі Головнаукою будуть одержані експонати російського відділу Міжнародної Книжкової Виставки в 1914 р. в Лейпцигу. Серед книжок є багатько коштовних видань і старинних рукописів.

НА КУБАНІ

* Кубфільсім (Спілка пролетарських і селянських письменників села і міста на Кубані), що заклалась на Кубані, об'єднує культурні сили Новоросійська, Краснодар, ст. Полтавської й інших станиць. Має видавати український вкладний недільний додаток «Красное Знамя» часопис в місті Краснодарі.

* Хор студентів Кубанськ. Педтехнікума зробив наукову екскурсію: Слов'янськ-Троцько-Кримська-Новоросійськ, з метою ши-

риння на Кубані революційне українське слово й пісню, будити населення до творчості. Виступи на протязі 15 днів мали великий успіх.

* І. Дорожній зараз готує другу збірку—куди відуть: «Пожежа Краю» «Герої Трактору», «Гномик», «Музика за градами». «З недалекого минулого», «Суйфунський маяк» і інші його нові твори.

Також для масової статичної постановки працює над «Селянським Рупором».

ЗАКАВКАЗЗЯ

ТЕАТРАЛЬНА РОБОТА КЛУБУ ЗКУ

(Допис).

Репертуарний досвід, пророблений театральним гуртком Клубом Закавказького Комуністичного Університету за минулий навчальний рік являє виключний інтерес. Репертуар гуртка базувався не на п'єсах. Зусилля театального студентства були скеровані на зв'язок своєї роботи, через інсценіровку конкретних явищ, з особливо важними революційними моментами, які вшановувались громадою.

Особливим досягненням у цих стремліннях є дві інсценіровки: «Суд над Т'єром» і присвячена пам'яті героїв, які покарали Миколая II.

Якось уклалась думка, що історичні інсценіровки не мають дії, позабавлені театральності. Наведені вище інсценіровки, поставлені під керівництвом тов. Н. Шестова, цілком спростовують цю думку, і якраз по відношенню насичення дією і театраль-

ністю. Сила їх надмірного впливу на глядача, захоплення аудиторії були дословно безпримірні для практики театрів нашого часу.

Злиття глядача зі сценою досягнуто цілком і без ніяких механічних видумок.

Театральний досвід ЗКУ ще раз заставляє робітничі театри та КСМольські драмгуртки дивитися на революційну історію робітничого класу і на всі події, які фактично мали місце в пролетарському рухові, як на джерело великих репертуарних можливостей.

А. А.

ГРУЗИНСЬКА КУЛЬТУРА

* Грузинська драма. За постановою Репертуарного Комітету при Главхудокомі, в репертуар майбутнього сезону Грузинської академічної драми ухвалені такі п'єси: 1) Класичні — «Фауст» — Гете, (част. скорочена), «Віндзорські свавільниці» Шекспіра, «Собака садовника» — Лопе-де-

Вега, «Життя є сон»—Кульдерона; 2) Грузинські оригінали: «Вчорашнє»—Шальви Дадіані, «Синашле» (Світло)—І. Гедеванішвілі, «Латавра»—А. Шаннашвілі, «Змія Хресе»—Кутакелі, «Гвеліс мчамелі»—інсценірована поема Важа-Пшавела; 3) Революційні переклади: «Містерія Буфф»—Маяковського, «Противогази»—Третьякова; 4) Експресіоністичні: «Шпігельменш»—Верфеля і «Зранку до півночі»—Кайзера.

* Ованес Туманян на грузинській мові. Поет І. Грішашвілі переклав на грузинську мову вибрані твори вірменського поета Ованеса Туманяна, який помер в минулому році. Переложені: Поєми—«Ануш», «Капля меду», «Собака та Кішка» («Шунев Катун»), «Метелик» («Фарвона»); оповідання: «Гікор», «Олень», «Честь бідака» («Ахкати постив») і «Ахмед», а також 10—15 дрібних віршів. До перекладу мається на меті монографія перекладача про Ованеса Туманяна і грузино-вірменських культурних взаєминах.

Переклад цей, безумовно, заповнить ту прогалину, яка була в грузинській літературі в її частині, де торкалося вірменської поезії.

І. Грішашвілі є автором гарної монографії про Саят-Нову.

* Вийшов журнал л. грузинських поетів і артистів малярів футуристичного напрямку під назвою: «Сірчана кислота».

* В Кутаїсі будується новий великий грузинський театр.

* В Тифлісі улаштовано виставку картин студентів Художньої Академії. Виставка притягає велику кількість одвідувачів.

ВІРМЕНСЬКА КУЛЬТУРА

* Енциклопедія вірменських діячів. Така енциклопедія готується до друку в п'яти томах за редакцією Гаречіна Левон'яна. Перший том вийде в 1925 році.

* В Ерівані в червні місяці одчинено виставку картин учнів Еріванської Художньої школи.

* 50 нових пісень. В недалекому часу вийде другий том шкільних пісень відомого вірменського композитора Романоса Мелік'яна.

* Збірка антирелігійних фейлетонів Леркамсара вірменською мовою вийшла під назвою: «Незаконні мерці».

* У Вірменському Держ. Університеті на 1924—5 академічний рік намічено такі факультети: 1) Юридичний, 2) Сільсько-господарський, 3) Медичний, 4) Гідро-технічно-меліоративний и 5) ІНО.

* Головополітосвіта за 3 місяці видала три агіт-п'єси і три агіт-оперети і розіграла на місяць.

Картина відомого вірменського художника М. Сар'яна виставлена в Венеції на міжнародній виставці артистів-малярів. Копія з цієї картини видрукована в журналі «Нор-Агос».

ТАТАРСЬКА КУЛЬТУРА.

* Латинська транскрипція. З причини відсутності однієї літературної мови й азбуки серед різних татарських племен Азербейджанської республіки ухвалено скликати спеціальний з'їзд лінгвістів для виявлення пристосування латинського алфавіту до татарської мови і вироблення принципів наукової термінології. З'їзд намічено провести в Москві.

КАНАДА

* І. Ю. Кулик пише поеми «Подорожнє» і «Канада», перекладає Уот Уйтмена, Карла Сантбурга і музику інших амер. револ. поетів.

* Л. Піонтек написала поему «Узор», уривки з якої друкує в журналі «Робітниця».

* М. Ірчан написав нове оповідання «Карпатська Ніч».

* В Монреалі відбулося урочисте відкриття нового помешкання Укр. Робітничого Клубу.

І. К.

UKRAINICA

В Москві вже четвертий рік виходить журнал «Среди коллекционеров». Матеріалу, що торкався б українського мистецтва, в ньому небагато, але все-ж де-що є. В ч.ч. за 1922—1923 р.р. знаходимо кілька дописів з України (з Київ

Ф. Ернста—про мистецьке й музейне життя, з Батурина В. Різниченка—про пожежу й руйнування Батуринського палацу та рецензій на «Збірник» секції мистецтв наукового товариства у Києві та на брошури Ф. Ернста. Ф. Ернст умі-

стив замітку «Автори надгробия Румянцева-Задунайского в Киевской лавре» (ч. 1—2 за 1923 р.). Про українські мистецькі кустарні іграшки говорить Е. Г. в статті «Собрание игрушек Русского музея» (ч. 1—2 за 1923 р.). З нагоди століття зо дня смерті славетного українця-маляра Д. Г. Левицького, що—, до речі мовити, на Україні не відзначена була нічим, журнал надрукував статті І. Корницького «Д. Г. Левицький» (ч. 4 за 1922 р.), А. Греча—«Виставка произведений Левицкого» (ч. 1—2 за 1923 р.) та Н. Киселева—«Д. Г. Левицкий и маонство» (ч. 5 за 1923 р.).

На смерть другого визначного українського майстра-графіка Г. Нарбута,—що також майже нічим не була означена на Україні,—відгукнувся часопис статтями Д. Митрохіна—«Пам'яті Нарбута та В. Охочинського, «Виставка произведений Г. Н. Нарбута в Русском Музее» (ч. 9 за 1922 р.). Лосенкові—маляреві українцеві XVIII століття присвячено статтю Жидкова Г. «Новый рисунок А. Лосенко» та частина статті О. Мюллер «К истории западного влияния в русском искусстве.

Композиционные параллели в XVIII веке» (ч. 1—2 за 1925 р.). Новознайдену роботу славетного майстра-українця XVIII ст. В. Л. Боровиковського описав А. Стрелков в статті «Новый портрет В. Л. Боровиковского» (ч. 3—4 за 1923 р.).

Не позбавлені для нас цікавості, хоч і не мають вони прямого відношення, статті В. Воронова «Русское крестьянское искусство» (ч. 1 за 1922 р.), «Русское народное искусство и его собиратели» (ч. 4 за 1922 р.), «Нижегородские донца» (ч. 5 за 1923 р.), В них автор знаходить нові серйозні слова для характеристики російського селянського мистецтва. Статті доводять, що пам'ятки селянського мистецтва визначаються певним і органічним зполученням матеріалу з конструктивним використанням та художньою декорацією. Вони мають печать здорового колективізму і перенасичені узором.

* В № 3/4 журналу «Новая Россия» (Das neue Russland), що виходить у Празі, надрукована досить цікава стаття про двох наших українських художників—Бабиса та Глущенка.

V A R I A

* Наукова експедиція в підбігунівісторони. Більш 200 учених, розслідників, географів та їх асистентів вибрав іся в липні з лєнінградської Академії Наук на мало відомий досі остров Нова Земля, що лежить на Льодовім морі на північ від Сибіру.

Провідником експедиції є проф. Матушевич. Експедиція має розслідити всі фізичні прикмети острова, головню геологічну, і предложити з того звіт лєнінградській Академії. Опісля частина експедиції піде до проливу Матушкин Шар.

* Розкопки в Сербії. При розкопках, які переводить д-р Бальдвін Сарія в п'яти кілометрах на північ від македонської місцевості Градсько, знайдено цінні речі. Пошастило відкопати стіни античного театру, зроблені з білого мармуру, що мають бути однією з найкращих пам'яток римського будівництва. До тепер розкопано біля десятої частини всього комплексу. Зовнішня стіна лівого крила 6 метрів заввишки. Окремі мармурові плити мають три метри ширини й один метр довжини. Цілком добре збереглися сходи до сидіннів. Внутрішній діаметр театру—80 метрів. Припускають, що будівля походить з часів Теодорікса і знаходилась в значному коліс місті Штобі, яке було зруйновано й розграбовано в 479 році.

* Кістяк бронтозавра. В стейті Юта викопали недавно кістяк бронтозавра.

Звірина та була прародичем нинішнього алігатора (крокодила), дикого яшура, і має біля 100 ступнів довжини і біля 20 ступнів вишини.

Вчені припускають, що то є найбільший бронтозаврус, якого коли вдалося відкопати, і що він жив неменше 5 мільйонів років тому назад.

* Нові опери. Композитором Тріодіним написана нова опера «Стенька Разін». Сюжетом взято повстання Разіна в 1669 р. Для композиції використані народні мелодії. Уривки нової опери були показані в Асоціації композиторів.

Закінчена нова опера комп. Дудкевичем—«Корсіканка». Сюжет—боротьба корсіки за визволення з-під влади Генуї. Доба—16 вік.

* «Тарас Бульба» в кіно. В Мюнхені відбулася перша проба вистави «Тараса Бульби» в кіно-театрі «Ермолієв Орбіс».

Нова драма «Тарас Бульба» є сенсацією першої ваги і великим здобутком кіно-театрального мистецтва.

Виконує цю драму майже 5000 артистів під режисурою відомого директора театрів Володимира Стрижевського. Ставив фільму Ермолієв.

Вартість цієї величезної фільми досягає фантастичних сум. Для цієї фільми будувалися цілі села і місто Дубно. Побудовано також Запоріжську Січ для фільмових знімків.

Бібліографія.

І. Н. Л. Мещеряков. «Современная кооперация». ГИУ. М.-Л. 1924, стор. 163.

Книжка тов. Мещерякова є найцікавішою роботою, що трактує про кооперацію з соціалістичної точки погляду. І раніше багато кооператорів балакали про те, що кооперація—це шлях до соціалізму. Але це були додаткові, так би мовити, речення, які висловлювалися кооператорами для того, аби підсолодити трохи своє куховарення, для смаку.

Зовсім досить великої кооперативної літератури, яка з'явилася до революції, можна назвати поодинокі роботи, в яких більш-менш добре виявлено зв'язок кооперації з соціалізмом. Найкращою роботою треба визнати працю Туган-Барановського «Социальные основы кооперации», але навіть і він часто-густо робить помилки.

Книжка тов. Мещерякова є переробкою і доповненням двох його брошур, які було написано раніше, а саме «Кооперация и социализм» (М., 1920) та «Кооперация в советской России» (М., 1922). Автор використав свій відпуск і склав нову книжку, додавши багато нового матеріалу. Брак літератури й інші несприятливі обставини не дали можливості виконати намічене завдання повністю. Наслідком цього з'явилося і те, що в книжці маються де-які повторення. Але це не дуже шкодить і не позбавляє її певної цінності.

Починає книжку автор з боротьби проти твердження про зв'язок кооперації з утопістами Овеном і Фур'є. Мені здається це й не доцільним і в де-якій мірі неправильним. Те, що кооператори вважають Овена своїм духовним батьком, не надає до-революційній і взагалі буржуазній кооперації соціалістичного, революційного вигляду. Мені здається, що формула А. Метена—«кооперація, яку було винайдено соціалістами, в решті решт, відійшла від соціалізму»—ясна й достатня, відповідає дійсності і не викликає ніяких сумнівів. Але зв'язок був: учень Овена, В. Кінг, як людина практична й більш «земна», аніж Овен, позичив в останнього тільки незначну частину його винаходу—крамницю, яка не відіграла в Овена великої ролі. Не дивно, що Овен не погоджувався визнати в цих крамницях навіть натяку на свої комуні. І далі—серед роцдельських піонерів були теж сторонці Овена, соціалісти Ч. Говарта та В. Купер, котрі були проводирями роцдельців. В декларації, яку випустили роцдельці при заснуванні свого товариства, було зазначено, що, як тільки з'явиться можливість,—товариство перетвориться в автономну колонію, де усі інтереси буде об'єднано.

Але характеристика кооперативної «генеалогії» взагалі цікава й вдатна. Тов. Мещеряков між іншим критично підходить до всім відомих роцдельських принципів, виявляє їх залежність від свого часу, від тогочасних обставин і з'ясовує тимчасовий і минучий характер їх, як і всіх людських інститутів. І кооперація в цілому так само не є щось вічне, правдиве й єдине, але міняє з часом свій вигляд, свої завдання, методи роботи й т. інш.

У старих кооператорів було багато фетишів—і серед них—питання про природу кооперативних прибутків, в яких теоретики буржуазної кооперації не хотіли бачити додаткової вартості, але тільки збереження споживачів. Тов. Мещеряков доводить, що це не так, що в цих ніби-то безвинних збереженнях є неоплачена праця робітника. Коли позбавитись кооперативної містики—це становиться зовсім ясним.

Класовий характер кооперації, відношення її до політики, до профспілок, ролі кооперації в умовах нової економічної політики—ці питання освітлено наведеними фактами. Найупередженіший читач ясно побачить усю брехливість колишніх тверджень про нейтралітет кооперації і зрозуміє усю неможливість його здійснення.

Найбільше місця в книжці одведено споживчій кооперації, інші галузі—кредитова та продукційна кооперація—освітлено не так повно. В цій частині вже треба зробити значні зміни в зв'язку з декретом про добровільне членство, з одного боку, і переходом від губсоюзів до районів, з другого. Так само змінилася справа і з К. О.—Церабки об'єднують К. О.—Замість децентралізації ми бачимо поворот до єдиного споживчого товариства, то більш вигідно в фінансовому відношенні.

Але по суті—це дрібниці, які читач, знайомий з кооперацією,—а зараз, в добу поголовного кооперування, ми всі мусимо бути з нею знайомі,—зможє виправити.

Головне в книзі—це виявлення фізіономії старої, дореволюційної кооперації, наскрізь перейнятої угодництвом та опортунізмом, і протиставлення їй кооперації нової—революційної радянської кооперації. В той час, як колишня кооперація в рішучі моменти завжди була на боці буржуазії, зраджуючи інтереси пролетаріату, отже тільки кокетувала з соціалізмом—радянська кооперація, спільно з іншими організаціями пролетаріату—партією й профспілками—рішуче йде до соціалізму. Усе це яскраво і досить повно з'ясовано в книжці тов. Мещерякова.

В кінці тов. Мещеряков наводить тези про роботу комуністів в кооперації (прийняті III Конгресом Комінтерну) і резолюцію про кооперацію IV Конгресу.

Книжка безумовно цінна і слід побажати, аби тов. Мещеряков дописав її до кінця, вніс потрібні поправки, а ДВ видало нове видання.

II. Александр Лозовый. «Сельско-хозяйственная кооперация и значение ее в современных условиях». Издание Красной Нови. М., 1923 г. Стр. 267.

Сама товста, здається, книжка по кооперації, яка вийшла за останні часи, але й сама невдала.

По-перше, автор не схотів обмежитись завданням,—яке поставив перед собою—розповісти про с.-г. кооперацію та її значіння в умовах. Передмова вже значно поширює зміст книжки проти назви, бо автор вирішив дати картину сучасного стану кооперації (взагалі) і підкреслити одночасно значіння її, як соціально-економічного фактору, який допомагає раціоналізації техніки виробництва, що сполучається з інтенсифікацією та розвитком товарності, через яку селянське господарство втягується у внутрішній оборот та прилучається через експорт с.-г. продуктів до світового ринку.

Вже самий зміст (оглав) викликає сумніви. Книжка має такі основні розділи: 1) головні етапи в розвитку кооперативної думки; 2) характерні особливості в розвитку с.-г. кооперації в різних країнах; 3) розвиток с.-г. кооперації в Росії до лютневої революції і види кооперативних організацій, які зустрічаються; 4) с.-г. кооперація після жовтневої революції та сучасне її значіння; 5) кооперація на місцях та її союзні об'єднання і 6) сучасний стан інших видів кооперації.

Отже незрозуміло: як розподіляється матеріал між 4 і 5 розділами? Навіщо огляд інших видів кооперації, та ще такий короткий, що на Українську кустарно-промислову кооперацію, наприклад, припадає усього 142 рядки («криме Всекопромсоюза имеется еще самостоятельный центр промкооперации на Украине—Украинкустарспілка»—це і все?).

Здається, основним принципом, яким автор керувався, складаючи свою книжку, було—«числом поболее»... Наслідком була й низька якість зробленого. Автор знайомий з данським способом годівлі худоби і от, в книжці, написаній дуже серйозно, для досить освіченого читача (про це свідчить мова, напр.,—раціоналізація бджільництва, що має діло з біологічними процесами),—в такій серйозній книжці надзвичайно популярною мовою на протязі кількох сторінок розповідає про данський спосіб, подає рецепти, з'ясовує вигідність такої постановки справи і т. инш. Або надібав № «Азербейджанської кооперації»—отже маєте нарис азербейджанської кооперації. Значне місце одведено Грузії, при чому значна частина зайнятого Грузією місця одведена для обґрунтовування стану й роботи грузинської кооперації. Ці «предпосылки», як каже автор, торкаються усього, чого тільки можна було торкнутися—і це з цифрами, відсотками і т. инш.—тут і чайна справа, і шовківництво, і тютюн, і молочарська справа, і бавовна, і виноградарство. Розповідається про це так, як в підручнику по географії для 3 класи жіночої гімназії. І потім, несподівано, як бог в грецькій трагедії, з'являється кооперація. Південно-східна кооперація ілюструється таблицею на двох сторінках, тільки через те, що автор мав ці матеріали, і в той же час не подає таких відомостей не тільки що про ССРР, але навіть і про Росію.

Союз СРР розкидано по книжці надзвичайно своєрідно: Азербейджан в розділі «с.-г. кооперація після Жовтневої революції», а Далекий Схід в розділі «с.-г. кооперація на місцях». «На місцях»—це визначає: Д. Схід, Туркестан, Україна (тільки по цукру, по решті—дивись інші розділи), Крим та південний схід (про Югсельсоюз та виноград).

Так само і розподілено матеріал. В підрозділі «кооперація в галузі бджільництва» розповідається про закупочні операції с.-г. кооперації в справі постачання села с.-г. машинами, знаряддями й приналежностями до них (додано ще й таблицю). Поруч з т.-вом льоководів та конопледовів ви читаєте про збут яєць і хліба. Роль кредитової кооперації

й с.-г. товариств що до збуту с.-г. продуктів ілюструється тільки збутом льону (та й те в кількох словах). В розділі про Сельскосоюз й інші кооперативні центри детально описується картофельна кооперація. Главу про кооперативну освіту уміщено між цією главою й главою, яку присвячено Всекобанкові. Тут же встряли колективи, серед розмови про які автор, мимохідь, розповідає про С.-Г. господарства на залізницях. Про молочарську справу читатимете в десяти місцях.

В книжці така відсутність системи, однієї провідної думки, стільки зайвого матеріалу, що потрібно значне напруження волі, пам'яті і т. инш., аби охопити увесь матеріал, затримати увагу на потрібному й цікавому і відкинути зайве. Ціфровий матеріал надзвичайно накопичено, не систематизовано. Це—самісінька сировина, яку треба обробити, привести до ладу.

А це жалко. Така книжка була-б потрібна. І в книжці є цікавий матеріал (огляд с.-г. кооперації по окремих країнах зроблено нічого), можна було добре її написати, треба було тільки обмежитись певним завданням.

Зовнішній вигляд книжки (папір, друк) так собі.

III. Викт. Целлариус. «Кооперация и борьба за социализм». (Краткий очерк современного кооперативного движения). Издание «Книгоспілки». Х., 1924, Стр. 83. Цена 50 коп.

В передмові автор зазначає мету, яку він переслідував, складаючи свою книжку—дати рядовому партійцеві, члену профспілки й передовому селянинові короткий курс кооперації, в якому можна було-б знайти загальну оцінку кооперації в капіталістичну добу й за радянську владу з точки погляду революційного марксизму, де-який ціфровий матеріал та хороший нарис практичних завдань радянської кооперації.

В певній мірі автор досяг своєї мети. На мою думку, треба тільки зробити де-які зауваження, а саме: по-перше—мене не задовольняє планіфікація кооперативів—кооперацію дрібних продуцентів т. Целариус поділяє на селянську та дрібнобуржуазну, до якої належать кустарі, ремісники та урядовці.

Правда, так же зроблено, прибізно, у Туган-Барановського, котрий поділяє кооперацію на пролетарську, селянську та дрібно-буржуазну. Але у Т.-Б. з боку методологічного більше витриманості.

Далі—послідовність розділів, здається, трохи не витримана і IV розділ «кооперація в Росії та на Україні» ліпше було-б однести на кінець (об'єднати з VIII)—тоді-б ціфровий матеріал був зібраний докупий, ілюстрував би попередню теоретично-історичну частину. Слід відмітити також, що мало уваги звернуто на Україну.

Якось слабо відчувається соціальна структура дореволюційної кооперації і протилежність її радянській—напр., селянська кооперація, звичайно, була селянською, але об'єднувала заможне селянство, тоді як зараз орієнтується на середняка та незаможника.

Головна хиба, яка сталася наслідком бажання дати короткий курс кооперації,—це кооперативний характер викладання.

В кінці книжки наведено основну кооперативну літературу. Я-б додав до цього стану ще Вандервельде (кооперація нейтральна та соціалістична), де-яку літературу по кустарно-промисловій кооперації (Слобожанина й инше), по кред. та с.-г. (Анциферова), а також «Справочную книгу для сельских товариществ» Харк. общ. с. х-ва, обидва видання.

По-за всім—книжку написано легко й зрозуміло. Ролю кооперації старої й радянської в господарчому й політичному житті, ріжницю їх завдань та ідеології—читач мусить уявити собі досить ясно.

IV. Павло Мохор. «Од Баліна до Леніна». (Етапи розвитку кооперативної думки на Україні). Видання Смілянського Кооперативного Технікуму. Київ, 1924 р. Стор. 108.

Все було-б добре, як би не те, що української кооперативної думки ніколи, власне, не існувало. Бо, по-перше, Балін був представником як що не російської, то південно-російської кооперації, а через те, що він жив на Україні, він зарахований в українські кооператори. По-друге—українська кооперативна ідеологія нічого не дала своєрідного і не могла дати, бо кооперація утворюється не національними моментами, але економічними. І тому, коли звертати увагу на стремління українських громадських діячів через кооперацію піднести український нарід, як національну величність, то треба буде зазначити, що кооперація завжди об'єднується з націоналізмом, набірає

національного коліру в випадках національного гніту. Це ми бачимо і по інших країнах. Досить згадати Ірландію.

Хто такий був Балін—ми знаємо. Це був російський ліберал, захоплювавшийся творами Фур'є. Ворог соціальної революції, сторонць мирної еволюції (кооперація,— казав Балін,—це здійснення любови, дружби, одностайности), яка-б не порушувала нічиїх інтересів, співробітництва клас,—він дивився на зірку в небі і згадував Шарля Жида, котрий теж мріяв про співробітництво шляхетних буржуа з тим робітником, якого він визискує.

Отже українська кооперативна думка з'являється тільки після революції 1905 року. До того часу її вже остільки не було, що т. Мохор змушений цитувати Васильчикова, Колюпанова, Скраммета, Хейсіна, розповідати про всеросійські з'їзди та московські кооперації і т. инш., бо на Україні нічого не було. І єдиний вихід—це визнати ідентичність об'єктивних умов у Росії й на Україні і зробити звідци висновок і про ідентичність кооперативної думки на Україні і в Росії.

Власна думка, визначена особливими моментами, з'являється на Україні тільки після революції 1905 р., коли А. Ільченко прочитав доклад про «значіння кооперації для нашого народу» на першому українському просвітньо-економічному з'їзді у Львові в 1908 році. В докладі було зазначено, що українське населення експлуатується і територіально і персонально на користь членів чужих націй і чужих територій. З приводу цього докладу було прийнято з'їздом резолюцію, в якій висловлювалась надія, що кооперація дасть матеріальний фундамент для національно-політичного визволення народу, а кооператив мусить бути національним (Мохор, стор. 43—44).

Оце стало провідною думкою української кооперації. Починається уперта боротьба з московським централізмом, який передався на Україну і вилився в боротьбу між Харковом та Києвом. Перший був осередком російської великодержавности, другий—українського націоналізму, але обидва були шовіністичні. Автор освітив цю боротьбу, привівши витяг з протоколів III всеукраїнського з'їзду, досить цікавий і виразний. Захоплені будівництвом «вільної, самостійної й незалежної» та боротьбою проти «єдиної й неділимої», київські кооператори домагалися повного розриву з Москвою, московською грошевою системою і т. инш.

Ідеологом (колективним) української (дрібно-буржуазної) кооперації стає Дніпро-союз, котрий вагається між ув'язкою кооперації з містикою й космосом і негайним утворенням комун (Мохор, 60). Не дурно автор, що сам брав участь в цій кооперативній містичі і додавався до воскресіння за допомогою кооперації (або шляхом кооперації) усіх мерців («ось, каже він, велика філософська ідея, що лежить в основі кооперації і є її найвища сила, її ідеальна мета»), зазначає, що коли-б Балін (воскрешений кооперацією) послушав би українських кооператорів, то, не дивлячись на свою прихильність до фантастики, здивувався би.

Це, власне, вже та ступінь, де починається кооперативне шаманство.

Далі автор кілька раз підходить до інтегралу, пробує розв'язати це питання і виявляє де-які ознаки, так би мовити, хвороби лівого кооператизму. Будівництво української кооперації автор уявляє в напрямку розвитку інтегральної кооперації, яка завершується Вукопкомунною.

Взагалі книжка уся побудована на національних і демократичних принципах (Вукопкомунна, народ, а не класа, і т. инш.).

Відношення «старих» кооператорів до радянської влади охарактеризовано правильно: сподівались, що вона тимчасова, й саботували.

Цікаві перші сторінки, де автор встановлює зв'язок кооперації з утопічним соціалізмом.

В. Н. Ленін (В. И. Ульянов). «О кооперации». Видання «Прибой». Л. 1924 р. 30 стор. Ціна 10 коп.

Брошура уявляє собою 9-й випуск «Ленинской библиотечки». Від інших брошур відрізняється тим, що, крім останніх статтів Леніна про кооперацію, в ній наведено його промову про робітничу кооперацію (на 3 з'їзді роб. кооперації 7 грудня 1918 р.) та витяги з брошури про податок (кооперація та державний капіталізм) із промови на II Всерос. З'їзді Рад Народнього Господарства 18 грудня 1918 р. (кооперативи—необхідний апарат).

VI. XIII с'їзд РКП о кооперації. (Доклад тов. Андреева на XIII з'їзді РКП 28 травня 1924 р. та резолюція з'їзду). Видання «Книгоспілки», Х. 1924 р. Стор. 48. Ціна 15 коп.

Видання цієї брошури треба визнати своєчасним і конче потрібним. Кооперація в сучасних умовах набирає такої ваги, що кожне слово про неї має велике значіння, а тим більше, коли це слово належить партії, що будує пролетарську державу.

В докладі тов. Андреева і резолюцію з'їзду з приводу цього доповідання питання про кооперацію освітлено досить широко й повно. Але вони не дають повної уяви про відношення з'їзду до кооперації, бо по суті усі, можна сказати, доклади торкалися кооперації.

На жаль, брошуру видано тільки російською мовою.

VII. В. Целаріус. «До міжнародного дня кооперації». Видання «Книгоспілки». Харків, 1924 р. Стор. 22. Ціна 10 коп.

Теж, російською мовою.

В брошурі, написаній в агітаційних тонах, наведено коротенькі відомості про кооперацію, різні її види. Цифр майже немає. Написано її досить жваво й вдало. В окремих розділах розповідано про те, як навчав Ленін дивитись на кооперацію, що сказав про кооперацію XIII з'їзд та конференцію комуністів-кооператорів.

С. Зарудний.

Володимир Ярошенко. В єднанні сила. Кооперативна агітка. «Кооперативна мобілізація», жарт-агітка на 1 дію. Видавництво «Сорабкоп», Київ—1924 р., ст. 34.

Цю невеличку п'єску присвячено було ленінському наборові до кооперації, хоч і не надано їй якогось терміну постановок, чи обмеженого змісту, аби книжечка була сьогодні потрібна, а завтра вже й ні.

Книжечка така була потрібною, потрібна зараз і буде потрібна надалі, але до того часу, поки не пройде остаточно справа кооперування села (книжку розраховано головним чином на село).

В цьому її значіння.

Та, крім того, інтересно задуманий і старанно розроблений сюжет робить агітку художньою, що захоплює і переконує глядача не ідеєю, а скоріше умовами, з яких вона (ця ідея) виходить.

Точно представлений побут, злиденне життя нашого села, як наслідок повної невідомості темних мас, їх економічна безграмотність, як результат неорганізованості, розпорошення і, зрештою, приватний капітал, торгівля, що ще більше роз'ятрує ці болючі рани на нашому тілі—ось «засади», так-би мовити, «кооперативної мобілізації».

А ідея звідціль сама проситься в душу і робить там відповідну революцію, відповідний здвиг інертного селянина, що завжди нарікає на свою долю та ніколи не подумався пошукати її в кооперативі.

Інтересна книжка ще тим, що вона виявляє обличчя абсолютно всіх соціальних верств села. Тут—неграмотники, куркуль, інтелігент (вчитель), комсомольці, піп).

Вдале протиставлення не тільки класово-різних людей в економічному відношенні, а й в їх ідеологічному напрямкові. В одній із сцен, ображений, тим, що не назвали «по батькові», куркуль ось що говорить:

Куркуль: Да... а... Народ тепер пішов... Роз-зібрався! Раніш у ручку цілував, а тепер і «Петрович» сказати не хоче.

Або піп, що, як завжди, менше турбується за бога, ніж за себе.

Піп: ... Ще нащот бога ми поладнали-б, хай би вже було так, як нема, то й нема! Але-ж я є! Їсти я хочу...

Це точна куркуле-попівська думка, яку мусять неможливі зрозуміти і запобігати їхніх лабет, боротися з ними.

Інтелігента автор представляє в його вже «останній фазі».

Інтелігент на селі пережив уже той момент, коли він, на думку попа, був «добрим чоловіком» і

... або остеронь стояли, а то так і за правду бились у Денікіна, приміром, або в Петлюри.

Інтелігент наблизився до неможлих мас і все більше та більше зливається з ними.

Хибою п'єси є те, що автор, крім незначної згадки, не вивів на кон середняка-селянина, а також бідняка (який там водиться), що остеронь стоїть не лише від кооперативу, а й від комнезаму через свою несвідомість.

Очевидно, автор мав надію зустрінути його в залі театру, чи взагалі серед глядачів, то нам здається, що в ньому також можна було де-що дістати цікавого, в чому-б довелося розбиратися на сцені.

Останнє слово. Книжка цінна. Лишається подбати кому слід, аби вона попала, куди слід.

Мих. Щербан.

Отто Авсем. Історія боротьби праці за визволення. — Іюстрований підручник для школи й самоосвіти. Частина перша. До наукового соціалізму. Космос, Берлін, 1923 року, 272 стор., 80.

Українська соціалістична література поволі, але невпинно, збогачується новими творами. В кінці минулого року вийшла в Берліні накладом видавництва «Космос» нова книжка, — оригінальна праця Отта Авсема про «історію боротьби праці, за визволення», як влучно названо її.

Поява цієї праці в українській мові треба відзначити, як велетенський поступ в царині популяризації соціалістичної науки. Тим більше, що ця річ чи не є першою спробою взагалі подати в формі підручника загальний нарис революційних рухів в цілм світі. Український пролетар до останнього часу взагалі не мав змоги читати такої книжки в зрозумілій йому мові; і навіть взагалі не міг читати її і в чужій мові, як би навіть він таку мову умів.

Появу твору треба приписати в першу чергу доконаній перемозі пролетарської революції на Україні, зміцненню радянської влади і закріпленню здобутків Жовтневої Революції, бо саме видавництво виросло з радянсько-пролетарського середовища. Природним є, що українські робітничі маси, які поклали стільки жертв в боротьбі з капіталізмом, ті маси, що віками карались в соціальному і національному ярмі під канчуками різних буржуазій і різних імперіялізмів, повинні мати змогу ознайомитись з боротьбою праці за визволення по інших країнах і в різні часи. І, зрештою, вони ту змогу тепер мають. По-друге — «Космос» спромігся прикласти енергію зробити те, що вже давно повинно бути зроблено.

Цей підручник гостро відрізняється від усяких до цього часу писаних підручників історії. До нині всі підручники були писані на тему «загальної історії». Цей — написаний про історію прагнень поневоленого людства. Через підручники історії, писані буржуазними педагогами, переходить нитка традицій боротьби окремих національних груп, тоб-то боротьби маєтної класи за справу відбудови свого апарату, «національного» апарату поневолення, що називається державою. Тут ми маємо історію, — коротко, яскраво, систематично викладену — історію спроб рабів, селян і робітників повалити апарат, що його будували маєтні класи на свою користь і на славу «загально-людської» культури.

Буржуазні підручники історії взагалі намагаються змальовувати поступ людськості залежним від поступу системи визиску і накопичення капіталу. Соціалістичні підручники повинні давати картини жертв і відновляти забуті історією сторінки страждань, перейдені трудящою людськістю. Перша історія фігурує, як загально-людська, а в дійсності є історією перемоги над працею заможної верстви. Друга історія не є «загально-людська», а одверто і просто названа класовою і є історією росту організаційних сил праці в її боротьбі з гнобителями. І, звичайно, це ще не є ціла світова історія. Це тільки історія повстань поневолених і подекуди вчених, які ставали ідеологією революційної класи, моральною підвалиною повставших рабів.

Книжка присвячена революційним рухам до наукового соціалізму. Завдання підручника — не дати загальний нарис цілої політичної чи економічної історії, але, як говорить сам автор у передмові: «допомогти учневі зрозуміти всесвітню історію, як боротьбу класів, а соціальну революцію 1917 року і радянську державу, яко останнє кільце в одвічній ланцюзі повстань трудящих мас проти соціального гніту».

Починається праця нарисами про первісний комунізм, про рухи в Індії, Єгипті, Китаю, в Америці. Далі йде докладніший виклад про Палестину, Грецію, Рим. Потім йде опис релігійних християнських сект та селянських війн в тім числі й на Україні. В ті часи революційні рухи часто-густо прибирали форми якихось релігійних рухів: селянські війни властиво відбувались приблизно в тій же самій добі, що й реформаційні війни. На Україні в середині шістнадцятого століття спалахнула козацька, селянська

і міщанська революція проти польських феодалів і проти лихварського, мовляв, «фінансового» капіталу, що тоді посідав монополні права на Україні. Ці всі рухи йшли то під прапором боротьби з папою, то боротьби за права «православної церкви». Але дійсним змістом того була селянська боротьба проти українсько-польської шляхти.

Після селянських війн приходять революції, в котрих активну участь поруч селян та буржуазії бере ремісницька і робітничка класа. Тим робом маємо низку нарисів про революцію в Англії, про перших утопістів, про комуністичні спроби єзуїтів в Паргваю, про англійську промислову революцію і зрештою про велику французьку революцію. Початком робітничого руху, чартизмом кінчиться книжка. Автор доводить свою історію до утопістів XIX століття і комуністичних спроб в Америці, залишаючи наступні події до другої частини своєї праці, в якій мається охопити історію трьох Інтернаціоналів, сучасні нам революційні рухи і буде доведено до Жовтневої Революції.

Сподіваючись на невідкладне і незабарне виконання наміченої праці, а властиво її другої частини, ми тим часом зробимо кілька зауважень що-до виданої книжки.

Автор не тільки подає історію рухів працівничих мас, а також історію комуністичних спроб. Описи комун минулої доби мають велику вагу для сучасности, бо показують, що людськість завжди тяжіла до комунізму. Тому може треба було-б докладніше спититись на тих з них, що кидаються в вічі своєю яскравістю. Дарма, що ті спроби роблено в особливих умовах, що їх не роблено в умовах рівности, що тоді були раби і гнобителі. Сама спроба заведення комунізму при умовах тодішнього стану культури і господарства сама по собі остільки характеристична для людскости, що ми навіть в наші часи з подивом спинаємось над величними пам'ятниками людськости в її прагненнях досягнути тих високостей, на які здобувся пролетаріят в наші часи в Росії і на Україні.

Одним з найбільших і поки що самотнім зразком старого комуністичного ладу є держава Інків в Південній Америці. Автор дав де-яке поняття про Інків, але тема потребує докладнішого обговорення. Тепер уже є досить матеріялів, що уможливають відновлення даних про цю оригінальну комуністичну цивілізацію в височенних плато і широких долинах Південної Америки. Ми дозволимо собі навести де-що з того матеріялу, який появився в американській дослідній літературі:

Америка витворила чотири культурних центри. Це—культура ацтеків в Мексико; цивілізація племені мая—в Юкатані і Гватемалі, чибча—в Колумбії і, зрештою, цивілізація племені Кечуа, яке занімала простори сьогодняшніх республік Перу, частини Еквадора, Болівії й Чилі. Ацтеки вславились своїми кривавими людськими жертвами богам. Племя мая досягнуло знання писаного слова цілком незалежно від європейської культури, колумбійська цивілізація чибча породила на світ легенду про Ельдорадо і заховала в своїх лагунах нечисленні скарби золота, котре вони кидали також у жертву богам. Але найцікавіша цивілізація інків. Вона характеризується економічним комунізмом.

Сама назва Інка не є назва племені, але династії, що керувала державою, а раса має назву Кечуа. Цей народ походить з країни, де починають своє буття могутні притоки Амазонки, Гвілкамаа і Арапумака, в околицях міста Куско. Звідти пішла і цивілізація Кечуа, яка поширилась на великі простори і прищепила свою мову і соціальну систему иншим расам. Велетенська територія, тричі більша за сучасну Україну, була оточена великими зведеннями, що боронили приступ ворожих племен. Руїни їх збереглися до нині і були відкриті в 1911 році Бінгамом і Норденскілдом. Дев'ять місяців всі громадяне працювали для держави, а три для приватних потреб на свій смак. Були спеціалісти: одні—робітники промисловости, другі—сільського господарства, треті—урядовці. Поля були громадські, церковні і королівські. З останнього хліб ішов на армію і двір. Обробляли поле спільно, починаючи з поля церкви, удов і хворих.

Всі продукти складалось в державні маґазини, звідки в міру потреби всі одержували хліб і одіж, їжу і насіння. Приватна власність не існувала, плати не було; хворі піддержувались громадою... «Там не було багатства, але не було й злиднів» (Крикберг). Повстання цієї цивілізації датується від часів початку християнської ери. А результати? А висліді? Вони були великі. Культура стояла найвище з цілої Америки. Від Куско до Квіто на простороні 1700 кілометрів бігли гарні бруковані шляхи, через річки скакали могутні кам'яні масивні мости, над провалями на верховках повисли кладки; цілу країну звязано шляхами від півночі до півдня, з гір на долину, а на шляхах були стації для спочинку. Тільки в державі Інків знали бронзу і метали. Коло теперішнього міста Потозі палахкотило 5.000 металоліярень. Як говорить Крикберг «Перуанці остерігались порушити засади свого комунізму», а Селер твердить, що «вони що-разу то вище його розвивали». Прийшов Пізаро і зруйнував цю країну, цю державу, цей комунізм, що не знав гармат і вогневої зброї.

Ми навмисно спинились, щоб притягнути увагу автора до цієї проблеми і більше висвітлити її в своїм підручнику, коли він з'явиться другим виданням.

В розділі про селянські війни автор умістив розділ під назвою Польща й Україна, на п'ять сторінок. Це замало взагалі. Книжка призначена для українського робітника і зрозуміло, що про Україну він захотів би знати далеко більше, ніж за французьку революцію чи за повстання в Єгипті. В підручниках світової історії звичайно робиться так, що про історію країни учнів пишеться зовсім окремо. А коли вже писати про Україну й треба було, то це треба було зробити таким робом, щоб дати стислі конспективні рядки, щоб нав'язати події з української історії боротьби праці за визволення з подіями інших країн. Розуміється в 1600-1700 роках події на Україні не були ізольовані від історії того часу, від еволюції господарських і політичних форм та розвитку продукційних сил, і тому нам видається, що автор цілком доцільно, говорячи про селянські війни, зачепив і Україну. Але зачепив дуже мало і надто загально. А найважливішу сторінку з історії України, тогочасну соціальну революцію, яка завершилась цілковитим знищенням кріпацтва в Гетьманщині, зовсім оставлено без уваги. Тим часом відомо, що Хмельниччина крім своїх політичних наслідків мала ще й соціальні. Гетьманська Україна тоді зовсім повстала як безпанська держава і тільки в тягу дальшої історії кріпацтво знову народилось, на цей раз феодалами шляхтою стала не польсько-українська шляхта, а чисто українська. Який блискучий приклад зради тоді революційної провідної класи інтересам чорного люду! Хмельниччина найбільша революційна сторінка того часу: українська буржуазія, міщане, кріпаки, козаки, запорізька республіка (хоча грабіжницька, але комуна), навіть частина української шляхти під прапором національним і релігійним повстала проти феодалів і лихварського капіталу і заснувала державу з іншим соціальним укладом,—ось суть тих подій. Потому говорити про ролі козацтва та січі з погляду реалізму чи романтики не доводиться: в козацтві і в січі був свій класовий поділ і свої класові різнобіжні симпатії, як це автор побіжно зауважив сам. Було там де-що і «симпатичне» і «несимпатичне». Було б не зайвим і тут конспективно відітнути ці моменти. Автор старався нав'язати українські рухи до світових подій, але це завдання він не виконав. Побажаємо, щоб на майбутнє цю прогалину було заповнено.

Крім того, нам видається неправильним зв'язувати Україну з Польщею. Адже-ж в дійсності автор говорить, власне, про Україну, і Польща вийшла ні з чим: про рухи польського селянства майже нічого не сказано. Краще було-б уже або про неї теж окремо щось написати, або відкинути зовсім. В історичній перспективі теж не можна дивитись так, що коли тодішня Україна була під Польщею, то вже мусить це її з нею зв'язати. Звичайно, своєї багатой політичної історії, за час підневільного існування, Україна не мала, але економічні, соціальні й політичні умови на Україні були такого роду, що історик мусить охоплювати її своїм зором і не має права втискати її в рядки чи Польщі чи Росії. Бо тоді взагалі не варто нічого про неї писати, аж до 1917 року,—моменту її визволення з національного ярма (частину ще й досі тримає Польща та Румунія).

Але поминувши всі ці дрібніші хиби, книжка являє собою великий вклад в українську соціалістичну літературу. Не тільки її розмір, не тільки її виконання, її формат, прегарні малюнки, але сама внутрішня класова ідея, ідея боротьби класів за визволення, і її мета—дати картину світового руху працюючих—мусять захоплювати кожного селянина і робітника, що візьме до рук цю книжку, і спонукати кожного учня студіювати по ній трагічні дати з історії своєї класи. Ми можемо тільки побажати, щоб ця праця дісталась до рук масового читача і поширилась з такою швидкістю, щоб перед виходом другої частини з'явилась потреба видати її другим накладом.

Г. П.

Ленін і діти. Збірник для дітей. Уложив А. Воронець. «Бібліотека Молодого Ленінця». ДВУ. Хр. 1924. Стор. 80. Мал. 9. Накл. 5.000 пр.

Збірник складено із 4-х розділів: Біля великої могили, Хто такий Ленін, Ленін і діти, Чому нам дорогий Ленін. Трудно сказати, який з розділів є найкращий, бо всі вони мало задовольняють дитину-читача. Не помітно якось певної мети збірника—зібрано різнманітний матеріал, уривки та шматки нарисів, спогадів, статтів про Леніна, і, власне кажучи,—казано дуже мало, саме так, щоб дітям було приступно, виховувало їх. А головне так, щоб збірник був прочитаний дітьми. Ми якраз боїмося того, що книжка не лишить особливого сліду, бо 1) не буде прочитана до кінця (добре, коли хоч до середини, або до ст. 26, чи що), по 2) викличе таку втому від цілої низки формул, визначень, словесних мудрувань.

Якось не помітно душі в збірникові, цікавих оповідань про того, хто і є найдорожчим для дітей.

Навіть, коли взяти життєпис Леніна, і то можна було скласти далеко цікавіший, не тільки по стилю, а й по фактах, пригодах. Життя Ленінове, як і кожного видатного революціонера, було повно пригод, що вражають малого читача, виховують його. Далі, уже журнали комсомольські та піонерські, присвячені Ленінові, подали багато матеріалу про життя Леніна; складач майже не скористав їх, а обмежився сухою біографією по типу газет, статті яких писані для різноманітного читача дорослого.

Трохи оживлюють поезії, особливо дитяча творчість; вони єдине найцікавіше місце в збірникові.

Так само можна вказати на слабкість збірника з боку художнього. Відповідні числа журналів, збірників були переповнені малюнками, фотографіями про Леніна, його останні хвилини, похорон, пам'ятник і т. інш. В той же час в цьому збірникові дитячому всього 9 малюнків, переважно портрети Леніна, а решта—плід фантазії художника—на спіх виконаний, необміркований.

До біографії додано лише 2 портрети Леніна в дитинстві та юнацтві. А між тим маємо багату збірку різноманітних портретів, картин, фотографій.

Вражіння від збірника таке—для української дитини все збрєде. А здавалося-б час геть облишити цей ганебний принцип і приступити до здійснення того-ж самого гасла, що в збірникові надруковано (стор. 55): «Ми, дорослі, поголодуємо, але останню жменю муки (?), останній кусок цукру, останній кавалок масла ми віддамо дітям. Нехай краще ця тяжка подія ляже на плечі дорослих, але ми за всяку ціну захистимо наших дітей» (Ленін)... Не про нас, видно, писав це Ілліч, принаймні Держвидав України не чує цих слів. А жалі!

Ціна збірника теж височенька—45 коп., хоча, звичайно, не така вже дивно-неприступна, як це було з іншим збірником того-ж ДВУ—«Перше Травня» (90 коп.), в той час як книжка приблизно такого самого розміру.

Збірник Головсоцвихом не тільки дозволений, а рекомендований для дитячих бібліотек. На нашу думку—це вже надто.

Хвалити книжку нема за що. Правда, вона нині єдина українською мовою, але це ще не значить, що вона прекрасна.

Діти українських робітників та незаможницькі вправі вимагати далеко кращої книги про Леніна. Це їхнє право—яко дітей тих, з ким боровся—працював Ленін і кому лишив свої великі заповіді та геніяльно-просту науку.

Мих. Марусик.

А. Гольцман. «Реорганизация человека». Центральный Институт праці. Москва. 1924. Сторінок 51. Ціна 50 коп.

Книжка, що має таку приманливу назву, розподіляється на такі розділи: закони життя, трудова культура, переломи в культурі, зростання культури, вибір фаху, тейлоризм та споживання, наука та знання, світовідчування пролетаріату.

Звичайно, що на 50 сторінках багато на всі ці різноманітні теми не скажеш. На підставі досить поверхового аналізу, розвитку біологічного, суспільного та філософії автор приходять до висновків, що сучасна епоха соціальної революції ставить нове гасло реорганізації людини. В розділі про трудову культуру автор виходить з того положення, що хто тримає владу, той утворює культуру. Поскілки праця бере гору, постільки вона мобілізує людський розум для зміцнення та розвитку своєї перемоги. Праця організує себе. Прапором трудової культури являється наука за працю. Тут автор цілком слушно підкреслює, що тейлоризм ніде собі не знайшов такої широкої популярності та поширення, як в Радянському Союзі, де він перетворився в широкий організаторський рух—в НОП.

Завданням нової системи організації праці являється порядкування в межах існуючого режиму в виробництві, і автор так само слушно підкреслює, що наука про доцільну організацію виробництва являється наукою про самого робітника, про людину. З цієї точки погляду особливо велике значіння набирає питання вибору професії, доцільне розв'язання якого дійсно забезпечить реорганізацію людини. Цікавим являється перенесення ідей тейлоризма, тоб-то раціоналізації в широку сферу споживання, в чому автор розуміє одну з великих позитивних рис нової культури праці. Нова культура не пропонує обмеження потреб, вона виходить з того положення, що «все для людини». В першу чергу тейлоризація споживання торкається проблеми харчування, відносно

якого треба цілком підтримувати пропозицію автора про організований перехід на громадське харчування. Кухня—це наслідок дикунських часів Європи, мікроб смерти та розкладу, джерело розбрату. На хатній кухні збудоване поневолення жінки, вона більш загрозлива для людини, ніж самі пранці. З нею в першу чергу мусить боротися нова культура.

Спинившись на характеристиці «чистої науки», що не стільки сприяла знанню, скільки забивала голову людям, автор переходить до останньої глави своєї брошури «про світовідчування пролетаріату». Він приводить соціологічне определение розуміння «людини»-тварини, що користується приладами. На всю культуру, на всі здобутки цивілізації—залізниця, повітроплавство, телефон та инш. автор дивиться, як на орудія людини. З цієї точки погляду він оцінює й аналітичну вагу, і гальванометр, і секундомір. І от задачою культури являється пристосувати ці «орудія» до користування широкими колами людськості. В основі уваги лежить виховання тіла людини, лежить фізична культура.

Проф. Підгаєцький.

Об'єдиненное Бюро Московских Студенческих Кружков по Нот. „Молодежь и Нот“.
Видання НК РСІ СРСР. Сторінок 107. Ціна 1 карбованець.

Зміст книжки: 1. Молодь та НОП. Вступ. 2. Конференція студентських гуртків по НОП. 1. Трудовая культура—доклади Гастієва, Ерманського, Дебати. 2. Практичні завдання НОП та ВУЗ'и—доклади Дубровського, Шатуновського, Дебати. 3. Праця гуртків по психофізіології труда—доклад Шпілрейна та дебати. 4. Організація гуртків НОП та програм занять. Доклади Брагінського, Ісакова. Дебати. 5. Московський студентський рух по НОП. 6. Положення про об'єднання бюро студентських гуртків по НОП. 7. Нормальний статут студентського гуртка по НОП. 8. Зразковий програм занять гуртка по НОП. 9. Що читати по НОП.

Книжка відповідає на надзвичайно гостру тему про участь нашої студентської молоді в раціоналізаторському рухові. Не секрет, що наше студентство уявляє з себе найбільш активну і найбільш численну групу серед тих, хто цікавиться теоретично і практично проблемами наукової організації праці, але одночасно молодь являється елементом в цій справі найменш сталим і найменш підготовленим. Це відчувається і в нашій щоденній роботі. Тут особливо небезпечною являється ця невідповідність студентської молоді до раціоналізаторської праці, бо ця молодь якраз найбільш гарячо береється до роботи. Під цим кутом зору, розглядаючи участь в НОП'івському рухові студентства, і приходиться особливо радо вітати ініціативу та активність московського об'єднання студентських гуртків по НОП, що перед 2-ю Всесоюзною Конференцією в березні в Москві скликало свою студентську конференцію, де були розглянуті такі болючі та гострі питання, як проблема трудової культури, зв'язок ВУЗ'ів з практичними завданнями по НОП та низка методологічних питань в галузі організації та роботи наукових гуртків студентства, що вивчають питання раціоналізації праці. Безумовно, що в-во НК РСІ зробило велику послугу цілому НОП'івському рухові та нашому студентству, видавши роботу, яка являється досвідом кількарічної праці найстаріших студентських гуртків по НОП. Звертаючись до останнього розділу, а саме, що читати по НОП, треба зазначити, що література приведена однобоко і трохи тенденційно.

Проф. Підгаєцький.

Записки іст.-філолог. відділу Всеукр. Академії Наук, кн. II—III, 1923 рік,
частина історична.

Маємо в цій книзі продовження розвідки В. Модзалевського «Перший військовий підскарбій Р. Ракушка». В нашій історичній літературі ця праця В. Модзалевського належить до отого розряду праць, блискучі зразки яких дав у свій час О. Лазаревський в своїх нарисах «Люди старой Малороссии» та й сам В. Модзалевський, як от у роботі «Генеральный судья Иван Черныш и его род» (Києвск. Стар., 1904, 3, 4, 5.) та інших. Це розвідки про окремих видатних діячів старої України XVII—XVIII віку, 18-ий вік характерна в історії України доба, коли козацька старшина правдою й неправдою перетворюється в «благородное малороссийское дворянство». Ось саме постаті оцієї старшини, де дід був Василенко, а онук Василевський, постаті отих старих українських панів малювали художньо та історично правдиво і О. Лазаревський і В. Модзалевський. Процес перетворення цього панства у дворянство, процес покріпачення

селянства, набування ґрунтів — часто-густо вимальовується яскраво в роботах цих дослідників. Своїми раніше надрукованими роботами В. Модзалевський вніс багато цінного й нового в розробку історії старої України. 4 томи його «Малор. родословника» це теж величезна робота, виконана старанно. У цій своїй новій роботі В. Модзалевський малює постать Р. Ракушки, довіреної людини гетьмана Брюховецького, першого генерального підскарбія гетьманщини. Р. Ракушка після смерті наглої Брюховецького, посварившись з гетьманом Многогрішним тікає до Дорошенка, козацьку шаблю міняє на рясу і стає брацлавським протопопом. Тут В. Модзалевський докладно розповідав цікавий епізод: як Р. Ракушка випрохав у потріярха Костянтинопільського небагословенну грамоту на Дем'яна Многогрішного. Про цей епізод, характерний і цікавий, той що справив сильне враження на сучасників, В. Модзалевський розповідав докладно, об'єднавши більшість розкиданих по різних джерелах відомостей. Останні десятиліття свого життя прожив Ракушка, повернувшись на Лівобережжя, в Стародубі, спокійно господарюючи. В. Модзалевський зазначав: «хочемо вірити, що праця наша, на яку нам прийшлося покласти досить часу і сил, не буде зайвою, й що людина, яка забажала-б по цій роботі ознайомитися з типовим представником вищої верстви українського громадянства другої полов. VII в. знайде тут більш-менш вірний і правильний нарис і оцінку діяльності одного з подібних представників». Треба зазначити, що робота В. Модзалевського, на яку він, дійсно, поклав багато сил, бо працював над Р. Ракушкою вже кілька років (ще 1913 р. ним було надруковано в трудах Черн. Арх. ком. реферата про Ракушку), дійсно досягав цієї мети. Цінна вона ще й тим, що, крім характерних побутових рис отого бурхливого часу, коли люде міняли шаблю на рясу і навпаки, тим, що В. Модзалевський, розглядаючи працю Р. Ракушки, яко фінансового діяча, подав (надто в частині, надрукованій в першій книзі записок) цінні та важливі уваги до історії фінансового устрою гетьманщини.

До статті В. Модзалевського додано кілька актів: тестамент Р. Ракушки, царська грамота Р. Ракушці 2 лист. 1660 р., дозволи, видані Р. Ракушкою на будівлення млинів та інші.

Цікава невелика замітка акад. В. Перетця «Нові дані до історії школярських братств на Україні» — характерні відомості про прищеплювання на Україні середньовічного культу богородиці, хоч ледве чи можна погодитися цілком з автором замітки, що століття XVII і початок XVIII жили під знаком релігії, не політики».

Акад. А. Лобода подав відомості про літературну історію Кулішевих «Записок о южной Руси». У цій своїй замітці (ця замітка є скороченням його розвідки) доводить, що, всупереч Кулішевій заяві про те, що він записував тексти стенографічно, у «Записках» подибуємо зміни, перестановки та пропуски, додатки, то-що. Ці зміни, зазначає А. Лобода, зроблені не тільки вважаючи на цензуру, але іноді подибуємо такі зміни, що «залежали цілком уже од самого Куліша».

Серед матеріалів бачимо: грамоту ц. Олексія Михайловича київським міщанам, подану акад. Перетцем, та матеріали до біографії Куліша, подані М. Стороженком. Надто цінний матеріал дають Кулішеві листи до М. Стороженка.

М. Горбань.

Нікітін А. Другий ступень геометрії. ДВУ. К. 1924. Стор. 94 (малого розм.), з 156 черт. Накл. 10000. Ціна 25 коп.

Підручник охоплює в значно скороченому викладі велику частину геометрії: лінії, кути, обвід кола, перпендикуляри, лінії рівнобіжні, фігури, площі, довжина обводу кола, площа кола, фігури подібні, об'єм тіла. В кінці книги — уміщено 45 задач на відомості, що подає книжка.

Основною рисою викладу з'являється слабкий практичний, малоконкретний підхід: в прикладах автор майже не оперує з явищами, що були-б відомі дітям з їхнього життя: тут є лише залізниця, рейки, вимір поля, вживання астролябії, екера; трохи кращі задачі — маємо приклади що-до виміру полів, посадки саду, городу, площі даху, об'юма засіків у коморі, об'юма куп дров, копання льоху, колодязю, об'юма казанів, вираховування площі пічок, що їх залізом обкладає господар і т. п.

Головна-ж хіба — сухуватий виклад, що дуже скидається на старі підручники Давидова чи Вуліха. В прикладах і задачах зовсім не зачеплено життя школи, її організацій. Взагалі-ж сучасність зовсім не знайшла відбитку в підручнику. А це можна було досягти і цього давно пора бажати в підручниках, що їх видає Видавництво Державне. Нині-ж 1924 рік, 7-й, як стала революція, і тому випускати підручник, так вміло витриманий в дусі аполітичності — просто не личить (хоч навіть і в перекладі з рос. видання).

Як бачимо, підручник розрахований на школу сільську, але-ж де ті приклади з життя нашого села, що воно ними весь час боліє: думи про землю, землеустрій, позиви, лайки-бійки з-за тієї землі, продуктів від неї. Цього нічого немає. І досі крамар переливає керосин (чому не гас?). Задача запитує школяра: скільки відер капусти увійде (...) в бочку, ск. треба відер води, щоб налляти (чому не палити, така форма поширеніша) басейн (от лихо з тими басейнами)... на підлогу 32 дошки... (а яку підлогу, де, кому?) і багато в такому роді.

Читає з цих прикладів бачить, як мало поступив вперед автор в задачах, ще менше в викладі теорем; не такої «геометрії» потрібує наша школа-трудова, установа соціального виховання, а не бувше «высшее начальное», для якого наче-б то писав автор свого підручника. Ми просто радимо вчителеві геть уникати цю книгу.

М. Н.

Студент Революції. 3—5 (березень—травень). Орган Центр. Бюро Пролетар. Студенчества України і Харків. Губбюро. Хр. 1924. «Червоний Шлях». Стор. 90. Накл. 2.000.

Журнал виходить 3-й рік, але по кількості чисел (це—число 13—15—аж потрібне) видно, що його справи матеріальні не ахті які. І в доказ чому читаємо на першій сторінці відозву-обіжник про необхідність підтримання журналу. На думку Центробюро, виконання лозунга—на 10 студентів—1 журнал,—змігло-б врятувати й просунути справу.

Але ясно, що гасло це не зможе бути цілком виконано—ми скоро будемо мати нову приказку—«бідний, мов пролетарський студент». Матеріальне становище студентства ще доволі тяжке—боротьба за науку не легка. З другого боку, існування журналу є конче необхідним—журнал мусить стати органом тисяч нових червоних студентів, часто голодних, напівголих, але повних завзяття, енергії, сил.

Журнал складається з розділів: загальний, науково-академічний, художня творчість і побут. життя ВУЗ'ів, офіційний розділ.

Видно, що журнал знають, читають, цікавляться. Про це свідчить повна, цікава хроніка ВУЗ'ів (є дописи про 20 ВУЗ'ів України, листи від спілки студентів-громадян УСРР в Чехо-Словаччині, поштова скринька і т. п.).

З статтів звертають увагу: «Ще про болюче питання»—Ів. Немоловського, «Вопросы строительства высшей школы», «Реформа медицинского образования»—М. Мельника.

Журнал має постійний розділ «Літературний», де часто уміщаються цікаві художні твори. В цьому числі відокремлюється оповідання Юр. Смоліча «Пасажири», Макара Легавки «Сучасні», поезії на смерть Леніна. Мало зрозумілий «Аутський шкiц» В. Чередниченкової.

Редакція оголосила конкурс на гімн пролетстудентства, термін якого продовжено аж до 15.IX. До цього часу до журналу надіслано вже 42 гімни, з яких два уміщені в ч. 3—5. Редакція має намір використати читатів, яко журі конкурсу, для чого закликає подавати свої думки, уваги. Загалом—журнал цікавий, і відповідним органам необхідно звернути більшу увагу на матеріальний стан журналу. Ясно, що лише з однієї передплати та ще від сучасного студентства—журнал не зможе покращати, акуратніше виходити, збільшити свій, на диво малий тираж.

Мих. Биковець.

Микола Терещенко. Лабораторія, збірник вибраних віршів 1917—1923. В-во «Шлях освіти», Харків—1924, тир. 3000, стор. 80, іл 160.

Аж тепер М. Терещенко з цілою збіркою своїх поезій. Досі він друкувався в періодичних виданнях та альманахах, була вийшла його книжечка перекладів з Верхарна—це приблизно весь відомий доробок поета.

Своєю «Лабораторією» поет прийшов як хазяїновитий середняк, чи незаможник в нашу сучасність, прийшов з тучних земель. Полтавщини, акуратний, працьовитий, обробивши ту ділянку добре, якою його наділила природа. Опрацьований добре вірш, як і хліб, ознаки не багатства, а хазяїновитості. У поета обміркована кожна деталь віршу, створеного, коли без, так званого, піднесення, то, як панфутуристи кажуть (а Терещенко й себе до них зараховує), з добрим монтажем.

Свою поетичну освіту Терещенко одержав од наших панічів-символістів, тому й перший тон, хоч і наганий чужим, складався у його з «печали й ніжності».

Далі—поет швидко еволюціонував од них. Проте розділ «Блакитний резонанс» в рецензійній книжці—ще данина цим паничам, хоч і підібрана в більш бравурних тонах.

Левадами проходить плуг,
до серця достає;
але земля не чує мук,
приймає зерно, води п'є...

А літом ходить вагітною
по межах і ровах, —
і родить копи під косою... (стор. 14).

Од тієї «землі» прийшов, зі своїм справжнім обличчям, у місто представник нашого селянства в поезії, заставтам революцію, і коли вдивився в життя,—побачив, що його село ще «товар» «з обличчям заспанним і сірим», «повітря давить їх камінням, а матюки згинаються бичами». Поет оточений «смердючим баговинням згинається під жорстокими думками».

«Коли-ж, коли-ж на їх обличчях буде горіть огонь?...» (стор.26).

Але революція з міста майнула вже й по селах, неорганізовано, звичайно, тому вона й...

«Гонить хмарами парубоцтво і літніх людей на барикади
на прю (стр. 16).

Бо довго «обступало панське поле люд у селах, і він ходив голодний, голий, невеселий...» (стор. 17).

«І раптом землю суд потряс,—повстання».

Ось та «земля», те село, той «товар» уже

«Колоситься радами й спіє комунами світових юрб».

Терещенко потужним словом дає загальні картини того повстання українського бідного мужика, з його війною «зуб за зуб», з «червоним терором у зуби, в пику, в серце», щоб здобути «хліб насущний». Якимсь біблійним врочистим пророкуванням так звучать найкращі місця його поезії—Терещенко каже про те повстання:

«Ураз постане гнів,
і пройде серед земель дико й дужо:
скрізь розжене гуменних із токів,
замість бича заткне за чобіт одрізана,
і піде по світу гулять,
а слово мати
розпне, розпне, розпне на скривлених устах»... (стор. 19).

Ці думки й пророкування, накликані головним чином новим фактором суспільного життя на Вкраїні, що відтепер заступає перше місце—містом. Але й місто з його індустріалізмом та машинізмом, наше сучасне місто, особливо для свіжого ока з левад і полів, не таке вже й привабливе. Поетові ще «гострий камінь, залізний меч на вулицях, у грудях, у руках», ще так важко звикнути, як «замість птиць гудок стрічає ранок. Не зоря, а бич» —(автор любить слово «бич»):

«І вивопзають не з печер глибоких, —
з вохких льохів і брудних горищ..
І сонце встане—на пожар,
де цілий день і грязь і піт!
А вечорами на гіркий бульвар
і мати і дочка спішать...
Не гнеться тротуар од підшов,
а од автомобілів брук! І тільки креше
і гнів, і біль, і жовч, і кров —
без краю, без кінця, без меж...
(«Місто»—стор. 27).

Але тут і плюс є—око поета бачить зразу-ж місто бідних, а не місто паничів з «печаллю і ніжністю».

В тому місті навіть сам Дніпро — загально визнаний символ селянської України—окутий машиною.

«Дніпро:
над ним—аероплан,
а по мосту—автомобіль.
І боляче йому од ран,
од радіохвиль...
Замість приручених вітрів
під серцем цокотить мотор.
Але замонок, з тих даремний гнів, —
і скоро, скоро...
всю воду викачають для машини,
у казани,
в резервуари!

і не піднять йому руки,
не простягти на всю Україну».

(стор. 28).

Так трохи наче журно, але, опанувавши факти розумом, прощається поет з селом. Ще біль і жаль за тим Дніпром і його первісною силою, але все-таки приємно так на кінці поезії згадати, що «в головах Дніпра аероплан, а в ногах автомобіль», та й, нарешті, там на селі.

«Такий широкий край у нас,
а плуг такий мілкий.
За плугом тільки гаєм час,
а нум орать мершій.
Впряжем не коней, не волів,
а трактор, по степу...
Бо «плуга їсть іржа,
хай трактор торохтить,
під ним розореться межа
і буде ширший світ!»

(стор. 31).

Нарешті, поет-селянин, ставши інтелігентом, цілковито віддається лабораторії, заводові—місту.

Так під тиском революції й міста представник села зріднюється з машиною, чи то у себе на полі, чи то на заводі, в лавах індустріального пролетаріату.

Я нарочито простежив той шлях,—класичний шлях розвитку життя на Україні,—який відбився у всій різноманітності наших «плужан» та й наших «гартованців»—у більшості.

Це шлях змички села з містом, а для Терещенка ще й шлях болів і радости признання машинового майбутнього України.

Це признання інтелігента-селянина, що піднісся в революційному здвигові зі своєї землі і подивився далі, ніж власна околиця, що зіткнувся з машиною й організованою революцією в місті, хоч і заніс туди чимало свого анархічного, яке зробило «бульвар, оголеним, без лавок, без дерев» і якому кожний раз якось не по собі зпочатку, що «під міста степ зайняли», що «не проїхати, не пройти, хіба в автомобілі, та ним володіє буржуй»,—але тут знов лишній імпульс, щоб «незможний ішов, спішив у революціях, у повстаннях». М. Терещенко, один з тих поетів-інтелігентів, вирваних з лав селянства чи висунутий з селянства—тут трудно встановити—які, по термінології Троцького, існують для зближення селянства з пролетаріатом.

Поет відзначає, що все одно, не дивлячись на перекрій землі, її бракує, і ось чуються і звідці і звіздам голоси: «я—безробітний». Він кидає село і йде шукати праці.

«Давайте працю,
встану
і вийду синім ранком
на рик, на рев гудка
і стану до станка» (стор. 32).

Прокидається тоді й класова свідомість і класова ворожнеча з особливою силою

«Ах, як я ненавижу
в цей час пикатих, ситих». (стор. 33).

Так зростає кадр заводського і специфічно українського — цукроварневого робітництва, який живе новою «безбожною лірикою» з радістю перетворення світу власними руками. Тут уже не «юрба, а міцно спаяна маса», де «тугшає манометр, напружує дух» (Кочегар стор. 43), а робітник «пасе вогонь в полях залізних і вигрібає шлак». Він бачить красу паровика, що «повітря смачно смоче, ссе», і віра вже така велика в людський поступ, що поет паровикові пророкує:

«і чую —
... що скоро він до зор достане,
до схованих світів»,
і від того
«серце робітнице, п'яне,
кипить між казанів»... (стр. 46).

Такий завершений цикл поета Мик. Терещенка, така його соціальна основа і значіння.

Тепер трохи про технічний бік поезії. В основі її лежить ямб, точний, побитий на більші чи менші інтервали. Взагалі ритмічної різноманітності поезія Терещенка не виявляє, зате скупчений ямб цілком відповідає тій основній лінії поступу цілої нашої країни, як і книжки, — всилування соціального моменту взагалі — революційного наступу. Я гадаю, що не даремно в основі нашої революційної й пролетарської поезії лежить ямб.

Ямб — розмір наступу. Перший склад слабший, другий сильніший — удар; все наступає, й підвищується хвиля й тональність. В попередній українській поезії — поезії журби, болю, поезії опущених крил, поезії упадку лежав хорей — розмір послаблення, наче-б знесилоється темп. Перший удар сильніший, другий слабший, затихаючий. Цією ліричною квалістю й м'яккістю можна й пояснити основний розмір нашої народної пісні — коломийковий з хореичною основою.

Шевченко в ліричних своїх поемах, поемах жалю і суму цілком хореичний і тільки в хвилі обурення, навчання та імперативу переходить на ямби...

Прохаю простежити за творчістю Шевченка і побачите, як це твердження виправдується. Не в одній поемі зустрінуться ямбічні місця з таким призначенням. Мабуть тому міць дворянської класи в свій час найшла вислов у ямбах Пушкіна.

Напевно з тієї-ж причини поетка сильного воління — Леся Українка майже наскрізь поет ямбу.

Вся основа сучасної української пролетарської та революційної поезії ямбічна. М. Терещенко знаходиться також в її межах.

Свій вірш Терещенко оздоблює досить часто повтореннями, яке в більшості йде вкупі з переліченням: «і біль, і гнів, і жовч, і кров — без краю, без кінця, без меж», «на рик, на рев», рідше бувають алітерації з звуконаслідуванням, як от, напр., така, що паровик «повітря смачно смоче, ссе». Треба відзначити місцями оригінальність і влучність епітету, за чим наші сучасні поети, за рідкими виключеннями, мало сліdkують, повторюючи де треба й де не треба «голубий», «золотий» та «червоний». Наприклад, цікаві епітети «міднолюбий бак», «сховані світи», «даремний гнів», «репана земля» й инш. В лексиці треба відзначити широке, й на місці, уживання технічних термінів і певного роду наукової мови.

«Цень-цань» немудре дійсно оповідання про китаїця, що прийшов до нас простим робітником, щоб умерти на барикадах, перейшовши перед тим чимало пригод. Висновок: бідний за волю може всюди боротись, бо вона для робітника інтернаціональна.

Далі оповідання віршом про матроса Курила, що заховався з кулеметом, щоб потім одстрілюватись аж до загибелі.

Ще — про Левка, якого мати вирядила під новий рік жебракувати і який нічого не приніс.

Віддано шану й пам'яті Леніна. Поеми, чи, як їх зве автор, оповідання не цікаві, бо не мають ні динаміки дії — гострого, скупченого до трагізму, чи комізму — положення, розвинутої боротьби двох якихось сил чи ідей, не мають і ліричного напруження. Вони якісь пасивні по своєму основному тону, мабуть тому, що поет

тільки поглядає факти, а не бере в дії безпосередньої участі своїми переживаннями і не ставить з різкістю цікавих проблем. Тому оповідання не захоплюють, не зрушують думки зо дна. «Цень-цань»—ще трохи кращий. Все-ж основа книжки своєю тужавою думкою, піднесеною, спокійною силою і чіткістю та й технічним виконанням—є розділ під назвою «земна книга». Хто вивчатиме чи переживатиме через поезію нашу революцію,—той згаданого розділу ніколи не обмине.

Василій Сонцевіт.

№ 1 М. Христовий—«Дід Євмен» і **А. Любченко**—«Гордійко». **№ 2 і № 3: М. Коцюбинський**: «Подарунок на іменини», «Кат». ДВУ. Хр. Книжка кожда в 32 стор. Тир. 10.000. Ціна—по 10 коп.

Державне вид. України розпочало видавати невеличкими книжками по 10 коп. окремі твори українських письменників, призначаючи ці книжки для широкого розповсюдження на селі.

Всі твори заново переглянено, зредаговано для сучасних потреб. Порівнюючи приступна ціна дає сподіватися, що книжки широко розійдуться поміж читачами.

В книжці ч. 1 уміщено 2 оповідань.

Оповідання М. Коцюбинського торкаються часів старого режиму. В «Подарунку на іменини» розповідається про сім'ю поліцейського надзирателя, що надумав замість подарунку своєму синові—показати, як вішають людей. Хлопець не витримує жакливого сцени, кидається до жертви і не дає вішати. Цей «скандал» псує кар'єру батькові, якого син рідний називає до того «Хуліганом і оселедцем».

Сильне враження лишає опов. «Кат»—епізод з минулого царської в'язниці. Одного з арештантів-каторжників підмовляють стати катом—вішати людей. За це адміністрація годить йому і платить по 25 карб. від голови. З часом у ката виникає думка—хто наказує вішати. Йому починають мерещатись жертви, з ними говорять, запитують—за що він їх повісив. Врешті—кат стає напівбожевільним, повний ненависти до «тих», що з їхнього наказу він мусить вішати.

Вітаючи початок видання отакої бібліотечки, все-ж не можна не підкреслити досить неуважного відношення до справи. В книжках багато помилок, і то надто грубих (а книжки перед всього попадуть в школу дітям!), гідкий папер на обкладинці (зайва і дурна економія); так само не зайві були-б хоч маленькі передмови (мов примітка) про авторів оповідань, найкоротша характеристика твору, як це колись—ще в 1909-12 р. робилось в книжках видання Київської Просвіти.

Мих. Биковець.

Тарас Шевченко. Кобзар. Народне видання з поясненням і примітками д-ра Василя Сімовича. Укр. вид-тво в Катеринославі. Заходами Євг. Вирового. Катеринослав—Кам'янець—Ляйпциг. 1921. 80. XXIX+431.

Так називається цікаве видання, досі в нас ще зовсім мало відоме.

Починається воно епіграфом: «Ми, справді, маємо великого поета, але в селянській хаті його ще не знають або мало розуміють» (Б. Гринченко. Перед широким світом). Невеликий вступ займає стор. V—VIII, після нього йде життя Т. Шевченка (IX—XXIII), —і одно і друге зложені В. Сімовичем; далі—зміст «Кобзаря» за азбукою (XXV—XXXIX) і тоді вже самий «Кобзар».

У вступі редактор В. Сімович називає свою працю першою спробою видання «Кобзаря» з поясненнями та примітками для народу. Справді, видання львівської «Просвіти» під ред. Ю. Романчука та народний «Кобзар» В. Доманицького (1908 р.) і його передруки давали таких приміток мало. Можна ще згадати де-які видання, як «Гайдамаки» з примітками Ів. Шпитковського (Коломия, 1915) або «Кобзар» з поясненнями Ю. Охримовича (всього лише 2 випуски; Мелітопіль, 1920), а також чималий реальний коментарій до тексту в виданні творів Шевченка Б. Лепкого (5 томів. Берлін),—у виданні, В. Сімовичеві ще невідомім.

Видаючи «Кобзаря» для всіх частин України, В. Сімович перш всього дає пояснення окремих слів, що в якому-небудь куткові України чи забулися, чи прийняли инше значіння... Йому, напр., легко було одзначити слова, взяті з російської мови. Одно пояснення, каже він, буде здаватись може зайвим на Київщині, а друге—у Галичині; від того книжці не може бути втрати,—як не може бути втрати від того, що не раз, може, надто розтягнуто пояснювання. І дійсно, ці часто реальні коментарії дуже вдатні.

Перед поемами хоч політичними, хоч історичними, хоч іншими покладено звичайно вступ,—то на те, що як його читач прочитає, то вже краще розбере саму поему. Такі вступи маємо, напр., на стор. 20-ій (до «Тарасової ночі»), 39-ій (про джерело та характер поеми «Гайдамаки»), 131-ій (до «Івана Гуса»), 187-ій (до «Послання»).... В такому вступі буває зазначено і провідну думку поеми, а то й те, яке значіння має поема. Скрізь, де треба, пояснення зв'язані з життям Шевченка.

Все інше подано у примітках: чи слова, рідше вживані або незрозумілі, чи пояснення, де ті місцевості, та коли жили й що робили, ті люде, що про них згадується у «Кобзареві» (географічні та історичні назви). Тут же часом думка автора висловлюється ясніше та простіше або показується, як треба її зрозуміти.

В примітках же показано паралелі в інших місцях «Кобзаря» до тієї чи іншої думки Шевченка. Так, напр., на стор. 66-ій, в примітці 2-ій, до згадок про минуле й до порівнянь його з сучасним в «Гайдамаках» показано ще паралелі в віршах, як «Ів. Підкова», «Тарасова ніч», «До Основ'яненка» (теж на стор. 32-ій, прим. 3). На стор. 107-ій прим. 3—паралель про розкопування могил в «Розрита могила» теж в «Гайдамаках», «Великий Лях», «Суботів», «Сон»,—ще в «Буває, в неволі» (стор. 349, прим. 5). На стор. 71-ій—про причини ворожнечі з Поляками в «Гайдамаках», у віршеві «Ляхам», «Буває, в неволі». На стор. 91-ій—вірші, де згадується про Оксану. На стор. 117-ій, прим. 3—про контраст чудової української природи з нещасним станом кріпаків у «Сні», «І виріс я на чужині», «Як би ви знали, паничі». На стор. 155-ій, прим. 7, про «що було—минулося і знову не буде» і т. д. і т. інш. Для вивчення мотивів поезії Шевченка та для зрозуміння еволюції його думок такі паралелі дуже корисні.

Не раз показано і ті ліричні вставки («епізоди»), які робив Шевченко в епічних своїх творах, напр., в «Катерині» (стор. 14-а, прим. 3), в «Гайдамаках» (стор. 48-а, прим. 1), на стор. 53-ій, прим. 3, чи на 66-ій, прим. 2, теж...

В своїх поясненнях В. Сімович хотів дати популярний підсумок дослідів над «Кобзарем», але, як редактор, взяв на себе одного важку працю та й працював «на чужині, без джерел, без поради», як сам каже. Не диво, що часом траплялися непорозуміння і неминуче вкрадалися суб'єктивні толкування, з яким не можна погодитися (напр., на стор. 405-ій, прим. 10, 429-ій, 2...). Та бачучи перед собою велику зроблену роботу, ми можемо не вважати на її часом суб'єктивізм, бо його завжди легко одкинути. Тут помітимо де-що з непорозуміннь, щоб їх хто інший не повторив. Такі непорозуміння трапляються, напр., там, де редактор має діло з рисами мало відомого йому російського побуту. Так, на стор. 41-ій, прим. 7, помилково толкується відоме місце зі вступу до «Гайдамаків».

Коли хочеш грошей,
Та ще й слави, того дива,
Співай про «Матрьюшу»,

Про Парашу, радість нашу,
Султан, паркет, шпори,—
От—де слава!

Це, власне, натяк на модні романи циганського характеру, на зразок пісні Ів. Дмитрієва:

Пой, скачи, кружись, Параша!
Руки в бока подирай!

Мчись, в веселли жизнь наша!
Ай, ай, ай, жги, припевай!

Цей куплет пісні повторюється, як приспів, далі після кожної строфи (Чудинов Р., класн. библ-ка, вип. XXI, стор. 20—21). Ів. Шпитковський в своїх примітках до «Гайдамаків» каже тут з повною рацією: «Московські критики воліли-б, щоб Ш-о співав веселі й любовні пісні, які були-б по серцю вищим аристократичним кругам московським та офіцерам». Непорозуміння виходить (на ст. 224, пр. 6) і з віршем: «И меньше белой не дарила», це-б-то 25-ти рублевої бумажки колишнього зразку... («Не спалося, а ніч як море»). Порівн. ще на стор. 117-ій, прим. 5; на стор. 381-ій, пр. 7.

Проте маємо працю, якою повинен буде користуватися кожний, хто захоче видати «Кобзаря» з поясненнями. Зараз рядом з нею можемо поставити хіба тільки видання «Кобзаря» під редакцією Ів. Франка (2 томи, Львів, 1908) та з другої причини, а власне через те, що в ньому подані варіанти тексту.

П. Тиховський.

Євген Кротович. П'єси: «Син Сови», «Сентиментальний чорт», «Секретар Прем'єр Міністра» і др. Бібліотека Книгоспілки, Харків—Київ. 1923—24 р.

На драматичні твори страшно бідна українська література. Як дореволюційна, так тим більш революційна. Коли відкинеться побутову драму, комедію і т. д. залишиться В. Винниченко і Л. Українка, а, крім них, ще де-кілька авторів в роді Черкасенка і—на цьому кінець.

Один з в видатних критиків Заходу (назвиська не пригадую собі) сказав при-близно так:

«Драматична література—письменство родиться, розвивається і розквітає там, де форми побуту набрали певних постійних, глибоко власницьких, міщансько-консервативних прикмет. В конфлікті—між консерватизмом міщанства, запліснелістю побуту, і поетом-драматургом—повстає драматичне письменство. Найбільш застиглий в своїх формах побут, це: «дріжджі для драматичного тіста»!..

Цей на перший погляд «парадоксальний абзац» стверджується, між иншим, і творчістю Ібсена і Метерлінка, а зокрема в Германії Гауптманом, Ведекіндом, Гофмансталем і др. (також Штріндберг і Шніцлер).

Ілходійна міць довійськової (1914) капіталістичної культури Заходу Європи, з її глибокими, закорінілими формами міщансько-буржуазного побуту—дала можливість розквіту західно-європейської драми.

По цій лінії зрозуміло, що сучасний економічно-політичний момент на Україні і у цілому Союзі РСР, з його боротьбою за перемену побутових форм, не сприяє розвитку не тільки української, але і всякої другої драми в межах нашого Союзу, і по-за ними.

І коли вбогість української драми до 1914 р. і 1917 р. можна пояснити відсутністю означених форм українського побуту (виключаючи село), то вбогість української драми сьогодні пояснює наш вищезазначений принцип.

Цю прірву в замкненому колі літературних категорій: до де-якої міри, і на мою думку, удачно поповнює драматична творчість Євгена Кротеви́ча, що тим більш цікаве, коли возьмемо на увагу, що (на скільки я знаю) автор до сьогодні не працював в царині драматургії.

І тому, з яким би вістрям критики підходити до творів Євгена Кротеви́ча, то поява його трьох зазначених п'єс (а другі друкуються) є у нашій літературі позитивним фактом, і Книгоспілька добре зробила, друкуючи ці драматичні твори у своїй «Бібліотеці».

Це тим більш цінне, що при тільки поверховному прочитанні висувається на перший план певність і рішучість думки автора, серйозний підход до свого завдання, сатиричне почуття, а що найважливіше: революційність ідеології, яку у автора, який належить до типичних українських громадських кол (по походженню) треба тільки вітати!

Я не хочу і не можу входити в подрібну оцінку окремих п'єс (рецензую всі три гуртом) і мушу ще зазначити: «з технічного боку вони нічого нового не дають, але коли будемо міряти масштабом не модерністичної театральнo-драматичної техніки—то всі 3 п'єси збудовані технічно добре.

Перевороту в нашій драмі вони не роблять, але я думаю, що при становищі, коли винницьківські п'єси обридли, на Лесю Українку нема грошей, і відповідних високо-розвинених культурних умов—коли соціально відповідних драм і п'єс у нас сьогодні немає, то п'єси Євгена Кротеви́ча появились дуже на часі і зокрема підходять вони для театру ім. Івана Франка.

Думаю, що вони були-б цінним відновленням його репертуару.

Резюмуючи—скажу: п'єси Євгена Кротеви́ча—розуміється—перевороту в стані нашої драматичної літератури не роблять, але є цінним вкладом як в літературному, так також театральному розумінні.

Можна на закінчення побажати авторові працювати й надалі в області драматургії, і по товариській пораджу: уважно познайомити з новими методами і способами використання драматичної техніки і театральної механіки.

Це рішуче відновить його в напрямкові драматичної форми.

Волод. Гадзінський.

Джон Дос Пассос (John Dos Passos). Три салдати, роман на шість частин, переклад В. Азова, Ленінград «Всемирная Литература», 1924, ГИЗ.

Роман американського письменника Джона Дос Пассоса—це жива й яскрава історія трьох салдатів, які прийняли участь в останній імперіалістичній війні.

Роман збудовано з шести частин—із шести з'єднаних до купи частин. Перша частина прозивається—«Ви плавка форми»—це навчальна рота. Казарма. Безглузда муштра салдат, наволочування новобранців в потрібному для американської буржуазії дусі. З першої-ж сторінки роман про трьох салдатів захоплює увагу читача, зразу-ж бачиш цікаве розгортання фабули й майстерство слова.

Друга частина—«Метал вистигає»—тут малюнки із життя маршової роти, вантаження і відправка салдат на французький фронт.

Третя частина носить назву: «Машини», і дійсно—люде, салдати стають машинами, де про кожний гвинтик подбала уважна рука власника Американських Штатів. Слово приказа, команда чотового з загальним: «не мудрувати, куди й за-для чого!». Світ виявлений у цій частині навмисне обмеженим. Образи опуклуваті, яскраві, незабутні: вони стоять перед вами—як живі. Читач перебуває в купі з салдатами: він хоріє їх горем, він затягнений до їхньої психології, живе разом з ними—їхнім похідним життям.

Четверта частина—«Іржа»—бої на фронті. Кров. І ця людська кров хутко вкриває іржою гарно зложені людські машини ... ніби яка річ.

Є щось від манери—«Война й Мир».

Частина п'ята—«На чужій стороні». Американські салдати живуть таборним життям у Франції. Уже підписана Версальська угода. Війна замовкла. Побут салдатів і міркування про тільки що скінчену бойню.

Діловий підрахунок американської бухгалтерії credit'ов і debit'ов.

Остання частина—шоста: «Під колесами». Розклад армії. Дезертирство. Люде, які були вихвачені із привычного для них оточення, бачуть загибель своїх найближчих і, можливо, невеличкого, але чоловічого завдання. В романі змальовано в реалістичних тонах вся грубість порахунок і бездушність системи імперіялістичних армій.

Хто-ж оці «Три салдати»—Ендріус, Фузелі та Кристфільд?—Три різних чоловіка; Ендріус—бувний студент, артист-маляр, музика, інтелігент. Войну кожен із трьох переживають всяк, по-своєму. Ось цей Ендріус—ранений в бою. В шпиталю. Католицькі патери і дами «благодійниці» говорять солодкі промови про релігію, Христа. Ендріус після шпиталю ... в батальоні, він більше не має змоги зносити військової служби, котра стала йому гірше за ад. Він робиться дезертиром—його вабить музика, праця над собою, як над художником. Він добивається до Парижу.

Другий—Фузелі—звичайний парубок, «обыватель», він мріє про одруження, про спокійну працю, але життєвий план його розбитий війною: його нареченна виходить заміж за іншого. Добутись чотового йому не вдається. Кінець війни він зустрічає у робочім батальоні.

І третій—Кристфільд—фермер із тавжної Індіани. Війну він зустрічає по звичаю. Страх перед смертю, нерозумна жадова життя. Це тип чоловіка, взятого на війну від чорнозему.

В романі «Три салдати» показано все безглуздя мирової бойні, божевілья вираження буржуазного суспільства Західної Європи. Книжка написана живою соковитою мовою, читається з захопленням. Вона просякнена певною ідеєю антимілітаризму, в ній відчувається революційний патос. Переклад зроблено добре. Книжку можна радити для книгозбірень і читальень.

Г. Петніков.

Листи до редакції.

До редакції Червоного Шляху.

Дозволю собі звернутися до редакції й читачів «Червоного Шляху» з проханням спростувати відомості про Яготинський архів, уміщені в ч. 6—7 на ст. 226: в архіві Репніна не знайдено ані «літературних пам'яток кінця 17 в.», ані рукопису «Хустини» Шевченка, ані «автографів листів Сковороди», ані 2-х «старих списків оди до князя Куракина-Котляревського».

Рукопис «Хустини» (іще не доведено—чи самого Шевченка) знайдено мною в Лубенському архіві К. М. Скаржинської; рукопис із «одою» Котляревського хтось передав в Полтавський історичний архів іще в 1919 р. через І. Ф. Павловського, і ніякого відношення цей рукопис до Яготинського архіву не має; що до «автографів» Сковороди, то про це сказано в моїй статті, що друкується в цьому числі «Ч. Ш.». Одночасно хочу спростувати іще одну грубу помилку (там же): в Полтавському Науковому Т-ві я мав читати реферат не про «архіви совітніх (?) судів», а про «Полт. Совісний (Совестный) Суд (1803—1856 рр.)».

Ів. Рибаків.

Книжки, надіслані до редакції.

Літопис Українського друку. Орган державної бібліографії УСРР, 1924, ч. 1, [015 (4771) (061) 1]. Видання Української Книжкової палати. Харків, 8°, стор. 44, тир. 1500. Ціна № 30 коп.

Вісник Сільсько-господарської науки. Том III, випуск 3—4, 1924 р. Березень—Квітень. Сільсько-господарський науковий Комітет України.—Редагують доц. А. Терниченко та проф. О. Яната. Редакційно-видавниче Бюро С.-Г. Наук. Комітету Укр. Харків—Київ, 8°, стор. 96.

Сільсько-господарський Пролетар. Двохтижневик, ч. 8. Видає Укрбюро Харк.-Губвідділ Всеробомземліс. Харків, 1924 р., 8°, стор. 32. Ціна 15 коп.

Сільський Господар. Бюлетень Всеукр. Союзу с.-г. кооперації для колгоспів, с.-г. товариств та союзів. Червень, ч. 8, 1924 р., 8°. Ціна 50 коп.

Шлях освіти. Путь просвещения. Теория, методика, практика, быт. № 6—июнь.—1924, год издания—третий. Харків, вид-во, «Червоний Шлях». 8°, стор. 278.

Вісник. Одеської Комісії Краєзнавства при Всеукраїнській академії наук, ч. 1. Видання одеської ком. краєзн. при ВУННІ, 1924, 8°, стор. 24.

Остан Вишня. Літературні Усмішки. Державне видавництво України, 1924, 8°, стор. 26. Ціна 25 коп.

Валеріян Підмогильний. Військовий літун. Оповідання. «Червоний Шлях», 1924, 8°, стор. 168.

Карпенко Карий. Гандзя, драма на 4 дії. По постанові Вищої науково-репертуарної Ради Головополітосвіти НКО УСРР від 5/VI—1924 р. п'єса до вистави дозволяється у виданні Руху, театральна бібліотека, ч. 23. Кооперативне видавництво «Рух». Харків, 1924, 16°, тир. 5000.

А. Б. Дерман. Писатели из народа и В. Г. Короленко. По материалам архива В. Г. Короленко. Книгоспілка, 1924, 8°, стор. 186, тир. 4000. Ціна 1 р. 50 к.

Вол. Дорошенко. Шевченкова освіта (з приводу однієї легенди). Літературно-наукова бібліотека, ч. 166. Львів—Київ. Накладом Української Видавничої Спілки, 1924, 32°, стор. 24.

Глобус. Двохтижневий ілюстрований журнал № 17—18, видає газета Більшовик, 1924, Київ, in quarto, стор. 24.

Борович. Как читать книгу. О чтении, о книгах, о записи. Издательство «Труд». Харків, 1924 р., 8°, стор. 128, тир. 8500. Ціна 50 коп.

Библиотечные преступники. Сборник статей В. Штейна проф. А. Белецкого и проф. М. Алексеева, под ред. и с предисловием Б. О. Боровича. Издательство (Труд). Харьков, 1924 г., 8°, стор. 98, тир. 5000. Ціна 40 коп.

Берек. (Підйом). Літературно-художній, науковий та громадський, ілюстрований, загальноприступний місячник (вірменською мовою), № 2—3, 1924. Ерівань, in quarto, стор. 260.

Нор Агос (Нова Борозна), щомісячний художній літературно-громадський журнал (вірменською мовою), № 7, 1924. Ерівань. стор. 98—128, in quarto.

Приват-доц. В. Баккебут. Гігієна духу. Книгоспілка. Харків—Київ, 1924, 16°, стор. 80. Тир. 3.000.

Степан Гаєвський. Теорія поезії. Видання друге, перероблене й доповнене. Науково-Педагогічним Комітетом Головопрофосвіти Наркомосвіти УСРР дозволено до вжитку в старших групах трудшколи і для студентів І. Н. О. Книгоспілка, Харків—Київ, 1924, 8°, стор. 128.

В. М. Митька Кудряш. Библиотека Молодого Рабочего. Харьков, 1924, 16°, стр. 48. Тир. 7500.

Іван. Ткачук. Що таке інтернаціоналізacja його історія. Друге видання. Мелітополь, 1924, 8°, стр. 56. Ціна 25 коп. Тир. 4000.

Д. Рязанов. Г. В. Плеханов і група «освобождение труда». Переклав з російської Пущенко. Марксистська Науково-популярна бібліот., за ред. Ів. Сіяка. Держ. вид-во України, 1924, 8°, стр. 56.

Перше травня. Збірник для дітей старшого віку, під редакцією М. Плевачако. Рекомендовано Головоцвухом Н. К. О. для дитячих бібліотек. Бібліотека «Молодого Ленінця». Політична Серія. Держ. Вид-во України, 1924, 8°, стор. 120. Тир. 3000.

Гнат Хоткевич. Історія галицького театру. Випуск перший. Народний і середнєвічний театр в Галичині. Стор. 59, in 8°. Державне Видавництво України. Харків, 1924.

В. Муринець. Спартак. Історична п'єса на 5 дій, із творів Спілки Селянських Письменників «Плуг». Вибліотека «Юного Спартак». Державне Видавництво України, 1924, 80, стор. 30. Ціна 25 коп. Тир. 3000.

За Л. Яновською. Як вони допомагали. П'єса на 4 одміни. Народня театральна бібліотека. Держвидав України, 1924, 80, стор. 80. Тир. 5.000. Ціна 30 коп.

Заняття Історико-Архівного Кружка студентів Чернігівського ІНО при Губархиве (отчет за 1923-й год). Випуск первый.

Чернігов. Губотдел Укрцентрархива при ВУЦИК'е, 1924, 160, стор. 12. Тир. 500.

Е. Кротевич. Секретар Прем'єр-Міністра. Драма на 4 дії. Вибліотека Книгоспілки, 29, Книгоспілка. Харків—Київ, 1924, 160, стор. 72. Тир. 3.000.

П. Волобуєв. Мені 13-й минало (з життя Тараса Шевченка). П'єса на 1 дію. Науково-Педагогічним Комітетом Головоцвику ухвалено до вистави в дитячих театрах. Дитячий театр. Всеукроопервидавниче т-во Книгоспілка. Харків—Київ, 1924, 80, стор. 16. ціна 15 коп. Тир. 3.000.

Головний редактор—**О. Шумський.**

Видає—**В-во „Червоний Шлях“.**

„ВІСТИ“

Всеукр. Центр. Викон. Ком. Рад Роб. Селянськ. і Червоноармійських Депутатів та Губвиконкому Харківщини.

ПЕРЕДПЛАТА

Для установ, кооперативів, трестів, торгових і промислових підприємств та приватних осіб—місячно 1 кар. 50 к.

Для партійних і професійних організацій, військових частин, організ. комнезамів, сельбудинків, окремих радянських службовців—місячно 1 » — »

Для окремих червоноармійців, окремих членів комнезамів і в гуртовий випис газети, бодай 5-ти примірників на одну спільну адресу для робітників і селян—місячно . — » 75 »

За кордоном на 1 місяць 2 долари.

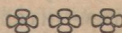
Передплата приймається тільки з 1-го по 1-е кожного місяця.

Передплата, одержана у конторі після 5-го числа—переноситься на спідуючий місяць.

ПЕРЕДПЛАТА й ОГолоШЕННЯ

приймаються в конторі редакції, держконторі оголошень «УКРАНОНС», вулиця К. Лібкнехта, 11, тел. 18-20, поштових конторах УСРР, в правобережній філії газети «Вісти ВУЦВК», Київ, вул. Леніна, ч. 8, Сельбудинок, у наших уповноважених у всіх містах України і у всіх філіях, агентствах, комісіонерствах і робочих касах Українбанку.

Оголошення 60 копійок за рядок непарели, цифрові—90 копійок.

ДЕРЖВИДАВ УКРАЇНИ

Харків, площа Тевелева, 4.

СКРІЗЬ ПО КНИГАРНЯХ ДЕРЖВИДАВУ

Є ВЕЛИКИЙ БИБІР КНИГ ПО:

Соціально-економічних науках, Історії революційного руху, Марксизму, Економіці, Філософії, Техніці, Мистецтву, Красному письменству, а також

ПІДРУЧНИКИ українською та російською мовами для шкіл всіх типів і для всіх років навчання, як своїх виданнів всіх існуючих видавництв СРСР.

Крім того є: «ЛЕНІНСЬКА БІБЛІОТЕКА», «СЕЛЯНСЬКА БІБЛІОТЕКА», «ХУДОЖНЯ БІБЛІОТЕКА», «ТЕАТРАЛЬНА БІБЛІОТЕКА», «НАУКОВО-ПОПУЛЯРНА БІБЛІОТЕКА», «БІБЛІОТЕКА ЮНОГО ЛЕНІНЦЯ» (українською та російською мовою), БІБЛІОТЕКА «ХЕМІЯ ТА ВІЙНА» (українською та російською мовою—друкується).

ВИДАЮТЬСЯ ЖУРНАЛИ:

«ЛЕТОПИСЬ РЕВОЛЮЦІЙ», друкується № 3—8,

«ЧЕРВОНІ КВІТИ», двохтижневий, друкується № 7.

«ОКТЯБРЬСКИЕ ВСХОДЫ», друкується № 11.

Незабаром вийде журнал „УКРАЇНА“. Редактор академик М. Грушевський.

КОМПЛЕКТУЮТЬСЯ БІБЛІОТЕЧКИ від 1 карб. й дорожче.

По всіх книгарнях Д.В.У. маютьс:

ПОРТРЕТИ ПРОВІДІРІВ РЕВОЛЮЦІЇ,

СПРАВОЧНИКИ,

ПЛАКАТИ МЕТРИЧНИХ МІР.

Про всі книги, що маютьс в книгарнях Д.В.У., можна дізнатис з бюлетенів та каталогів.

ДВУ

дає робітникам, службовцям, членам комнезамів, сельбудам, хатам-читальням, лікпунктам, учительству, професорам, вчителям, студентам всіх ВУЗ'ів і робфаків, під гарантійне зобов'язання, КРЕДИТ до 4-х місяців і СКИДКУ.

„МОЛОТ“

Сатирично-гумористичний двотижневик, виходить
в Нью-Йорку 1-го і 15-го кожного місяця.

ПЕРЕДПЛАТА:

На рік	\$ 2.00
На півроку	1.00
Поодинокі число	10

На Україні передплату приймає Видавництво
„Червоний Шлях“—Харків, пров. Свідомости, № 1.

„МОЛОТ“

The Ukrainian newspaper for satire and humor
published semi monthly by „МОЛОТ“ Co.

414 East 9-th Str., — New York, N. Y.

SUBSCRIPTION LIST:

One Year	\$2.00
Six months	1.00
Singly copy	10

Entered as second-class matter Sep. 16. 1921. at the post
office at New York, N. Y. under the of March 3, 1879.

ЧИТАЙТЕ І ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

одинокий популярний літературно-науковий журнал
на американській землі

„РОБІТНИЦЮ“

що виходить два рази в місяць кожного 1 і 15.

В журналі друкуються політичні статті, оповідання, вірші, помі-
щуються цікаві ілюстрації. Постійно друкується „Діточа Сторінка“ для
пролетарських дітей.

Участь беруть кращі літературні й наукові сили як з Америки, так
і з Європи.

В „Робітницю“ друкуються переважно літературні-пролетарські твори
Канади й Злучених Штатів.

Це найбільш поширений жунал українською мовою на американ-
ському континенті.

Річна передплата 1 долар 50 центів, піврічна 80 центів, поодинокі
число 10 центів. Для Європи річна передплата 2 долари.

Безплатно висилається журнал тільки редакціям газет і журналів та
установам.

Адресувати треба так:

The Workingwoman Ukrainian Labor Temple Cor. Pritchard and McGregor Sts.
WINNIPEG, MAN. Canada.

Вимагайте по всіх книжкових коморах,
газетних експедиціях та кіосках.

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ДРУКУ

**ОРГАН ДЕРЖАВНОЇ БІБЛІОГРАФІЇ УСРР,
ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖК. ПАЛАТИ**
(м. Харків, пр. Свідомости, ч. 1).

Від 1924-го року Українська Книжкова Палата розпочинає видавання періодичного бюлетеня «Літопис Українського друку», який присвячується бібліографічній реєстрації друкованих витворів, що виходять в межах УСРР. Видавання «Літопису» повинно заповнити перепуски в нормальній інформації про новини українського друку.

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ДРУКУ, подаючи повний перелік всіх видань, що виходять в межах УСРР, негайно після їх реєстрації в Книжковій Палаті, потрібен кожному видавництву, кожній книжковій коморі, державним установам, господарчим підприємствам, політичним організаціям.

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ДРУКУ об'єднує досягнення усіх видавництв України, від самих незначних по розміру до самих великих, від столичних до провінціальних, утворює між ними живий зв'язок, усуває втратний паралелізм в роботі, скорочує шлях книжки від виробника до споживача, збільшує товарооборот в книжковій справі.

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ДРУКУ, як основний матеріал для ознайомлення з загальною та спеціальною літературою, з'являється необхідним підручником для клубної, шкільної та бібліотечної справи, для наукових робітників та учнів.

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ДРУКУ, з'єднуючи в бібліографічному описові принципи наукової каталографії з принципами практичної доцільності і уміщуючи матеріал за систематичним порядком (з індексом по міжнародній системі), дає можливість кожній книгозбірні значно спростити роботу по складанню карткових каталогів.

При редакції «Літопису» існує рекламний відділ, що приймає замовлення на оголошення від видавництв, книжкових комор, редакцій газет та журналів, поліграфічних підприємств, різних установ та приватних осіб.

ТАРИФ НА ОГОЛОШЕННЯ:

1 сторінка	30 крб. — к.		1/4 сторінки	7 крб. 50 к.
1/2 "	15 крб. — к.		1 рядок нонпар.	— 25 к.

